

God wil het! - IV - Reizen in het spoor van de kruisvaarders

Koloman van
Hongarije

De Balkan: een eeuwig strijdtoneel

In de zesde eeuw trokken de door Turkse stammen uit Oost-Azië verdreven Avaren naar het gebied dat ongeveer het huidige Hongarije beslaat. De Avaren onderwierpen de uit Centraal-Azië afkomstige Zuidslaven die langs de Kaukasus via Centraal-Europa naar Dalmatië (ongeveer het voormalige Joegoslavië) waren getrokken. De Slovenen, die evenals de Serviërs, Kroaten en Bulgaren tot de Zuidslaven behoren, stichtten als eersten een eigen staat. In de negende eeuw versloeg Karel de Grote de Avaren en vanaf die tijd tot 1918 waren de Slovenen verbonden met het Duitse Rijk en Habsburgse staten. In de negende eeuw versloeg Karel de Grote de Avaren en vanaf die tijd tot 1918 waren de Slovenen verbonden met het Duitse Rijk en de Habsburgse staten. In de negende eeuw ontstond na een vrijheidsstrijd tegen de Byzantijnen de eerste Servische Staat, die wel deel bleef uitmaken van het Byzantijnse rijk. Aan het eind van de tiende eeuw ontstond het machtige koninkrijk Macedonië, dat in 1018 werd ingelijfd bij Byzantium. In de tiende en elfde eeuw ontstond tussen de rivier de Drau en de Adriatische zee een Kroatische Staat. Kroatië werd in 1089 een deel van Hongarije onder koning Koloman. Het in 1041 onafhankelijk geworden Zeta (Montenegro) werd in 1051 een koninkrijk. De streek Bosnië stond aanvankelijk onder bestuur van Zeta, maar werd in 1136 ingelijfd bij Hongarije. Tegen het eind van de twaalfde eeuw sloten veel Bosniërs zich aan bij het geloof der Bogomielen, de Bosnische Kerk, een door de christelijke kerken bestreden 'ketterse' godsdienst. Het Bogomilisme gaat uit van een voortdurende strijd tussen twee principes: goed-kwaad, god-de duivel. Hun gedachtegoed verspreidde zich vanuit Bulgarije binnen het Byzantijnse Rijk, Noord-Italië en Frankrijk (Katharen). Het christendom op de Balkan werd door Beierse missionarissen in de achtste eeuw onder de Slovenen verspreid en door de Franken in de negende eeuw onder de Kroaten. Vooral binnen het Kroatische koninkrijk streden adellijke families

voortdurend om de macht, terwijl door hevige conflicten tussen de Latijnse en Slavische katholieken de spanningen steeds hoger opliepen. De Serviërs namen de leer van de Oosterse Kerk aan, terwijl zich in de kuststreek van Kroatië een mengvorm van oosterse en westerse riten ontwikkelde.

Servië heeft dit niet verdiend

☒ In de straten rond het troosteloze uitgaanscentrum Skadarlija in Belgrado rijden de nieuwste modellen auto's rond en in de drukke winkelstraten flaneren sommige vrouwen in verrassend modieuze kleding. In Bosnië is de oorlog nog in volle gang. Het is 1994. De profiteurs van de oorlogseconomie, de nieuwe rijken, laten zich de welvaart goed aanleunen. Ondanks het handelsembargo van de Verenigde Naties tegen Servië, zijn de winkels redelijk goed gevuld met luxe-goederen. De economie van Servië balanceert echter voortdurend op de rand van de afgrond en maffiose groepen beheersen, onder toezicht van de overheid, de internationale smokkel en zorgen voor de aanvoer van sigaretten, geslachte kippen, drank en kruidenierswaren. Achter deze façade is de armoede echter zichtbaar. Servië is een doodkist waarvan de deksel op een kier staat. De vele hotels hebben nauwelijks klandizie en zijn verworpen tot spookhuizen. De benzine is op de bon en de zwarte markt tiert welig. Even buiten het centrum bevolken honderden inwoners langs de noordelijke spoorlijn een enorme parkeerplaats in de hoop iets van hun gading aan te treffen. Op elke straathoek rond het Terazije Plein staan slonzig geklede mannen hun schamele koopwaar aan te bieden. In de smalle straten achter het spoorwegstation paraderen hoeren en travestieten onder het schijnsel van vaalgeel straatlicht. Militairen met kalasjnikofs rond de schouders bewaken met een grimmige uitdrukking op hun gezichten de overheidsgebouwen. Voor het ministerie van Defensie blokkeert een tank de toegang. Een opvallend aantal vlaggen symboliseert de nationalistische verandering die deze voormalige communistische maatschappij sinds enkele jaren doormaakt. Op de muur van een bankgebouw hangt een grote poster die het VN-embargo fel afwijst. 'Servië' heeft dit niet verdiend,' luidt de tekst onder een afbeelding van een witte engel met aureool achter een getralied hek. Boven deze hemelgeest, schutspatroon van het Servisch orthodoxe klooster Miléchéva, hangt een witte hand met een sleutel waarop de nummers (757 en 871) van de VN-resoluties staan, die het embargo tegen Servië moeten uitvoeren. Op de Balkan geven religie en politiek elkaar de hand in de strijd tegen de boze buitenwereld. In het najaar van 1096 passeerde Godfried van Bouillon de grens tussen

Hongarije en Servië, in die tijd een deel van Bulgarije. Opnieuw hoorde hij berichten over het wangedrag van het volksleger van Peter de Hermiet, dat de stad Semlin (het huidige Noord-Belgrado) had aangevallen. *'Male Villa - ongeluksstad - noemen we dit oord, omdat zij de kruisvaarders noodlottig is geweest.'* Zestien soldaten van Peters voorhoede waren tijdens het beroven van een bazaar door de Serviërs gegrepen en naakt naar Belgrado gezonden waar ze de dood vonden. Hun kleding was als waarschuwing aan de stadsmuur gehangen. Peter de Hermiet schroomde niet *'de hartstochten van de menigte op te wekken en in zijn onbesuisde ijver om wraak te nemen op de dood van de zestien kruisvaarders zijner voorhoede, gaf hij het sein de stad te bestormen. De trompetten schalden, de soldaten sprongen reeds bij de eerste aanval Semlin binnen, terwijl de angstige bevolking de vlucht nam naar een heuvel, aan de ene zijde bedekt met bossen en rotsen en aan de andere zijde grenzend aan de rivier de Donau. Zij werden door de woedende bende vervolgd en gegrepen. Meer dan vierduizend inwoners van Semlin vielen onder de slagen der overwinnaars. De door de stroom meegevoerde lijken gingen die overwinning tot in Belgrado verkondigen.'*

Uit angst voor represailles door het leger van Koloman staken de manschappen van het volksleger met vloten de rivier de Sava over en sloegen de richting van Belgrado in. Deze stad was uitgestorven. Uit angst voor nieuwe moordpartijen waren de bewoners de bergen en de bossen ingevlucht.

Oud zeer

De Sava die door de Servische hoofdstad stroomt, geurt vandaag de dag naar verzilte rivierklei. Een eenzaam bootje toetert in de brede bocht waar de rivier in de Donau stroomt het plotselinge gebeier van kerkklokken van de kathedraal van de Servisch-orthodoxe Kerk laat de meeuwen op de aanlegsteigers langs de overs van de rivier verschrikt opvliegen. Tegenover het kerkgebouw staat het beroemde 'café met het vraagteken', dat oorspronkelijk 'café naast de kerk' heette. Op last van patriarch Pavle, de hoogste baas van de Servisch-orthodoxe Kerk, moest de naam veranderd worden. De eigenaar weigerde en zijn etablissement bleef tot op de dag van vandaag naamloos. De Servisch-orthodoxe aartsvader van Belgrado probeert wel vaker zijn wil op te leggen aan andersdenkenden, vaak met succes. In september 1994 spreekt patriarch Pavle zijn veto uit over de reis die paus Johannes Paulus II wilde ondernemen naar Sarajevo, de hoofdstad van Bosnië. Wat bewoog de orthodoxe patriarch? Had het te maken met de oude tegenstelling

tussen Rome en Constantinopel die terugvoert tot het schisma van 1054? Wordt die oude wrok door de oorlog in Joegoslavië opnieuw gevoed? Het ontstaan van de eerste kruistocht vond voor een deel zijn oorsprong in de machtspolitiek van paus Urbanus die met zijn kruisleger probeerde de oosterse afvalligen onder zijn kerk terug te brengen. *'In het katholieke deel van Europa,'* zegt de Servische historicus Sima M. Cirkovic van de Universiteit van Belgrado, *'was er sinds de elfde eeuw een duidelijke neiging de wereldlijke en geestelijke macht te scheiden terwijl het oosterse christendom deze juist bij elkaar wenste te houden.'* Cirkovic schreef meerdere boeken over de geschiedenis van Servië en hij publiceerde recentelijk een essay over de religieuze factoren die en rol spelen in het vormen van een culturele en nationale identiteit. *'De Slavische volkeren werden tussen de zevende en de tiende eeuw gekerstend en in die tijd ontstond er een duidelijke scheidslijn tussen oost en west. De Serviërs leefden onder oosterse-orthodoxe invloed en gebruikten het Cyrillisch alfabet. De Kroaten ontwikkelden zich in het westerse katholieke gedeelte en gebruikten het Latijn. Deze taalgrens bestond eeuwenlang en werd bepaald door een religieuze factor,'* aldus Cirkovic. Door de eeuwen heen groeide de haat tussen orthodoxen en Latijnen. In 1204, tijdens de vierde kruistocht, vernietigden de westerse christenen Constantinopel, een gebeurtenis die de orthodoxen tot op de dag van vandaag niet zijn vergeten. Gedurende de middeleeuwen en tijdens de Ottomaanse en Oostenrijkse overheersing van dit gebied, ontstonden er talloze wrijvingen tussen de verschillende religieuze groeperingen die echter nooit ontaardden in bruto geweld. Een bijzonder geval was Bosnië, het eeuwenlang omstreden gebied dat dwars door het westerse en oosterse christendom heenliep en zich op de grens nestelde van Servië en Kroatië. *'In dit gebied tussen het westelijke deel dat onder gezag van de kerk van Rome stond en het oostelijk deel dat onder gezag van de kerk van Rome stond en het oostelijk deel dat toebehoorde aan Constantinopel zaten de Bogomielen, een ketterse sekte die zich vanuit Oost-Europa naar Bosnië verspreidde,'* zegt Cirkovic. In de twaalfde eeuw keerden zowel Rome als Constantinopel zich tegen deze 'Bosnische Kerk' en beide vochten zij een gewapende strijd tegen de ketterse groep. Maar deze noch latere gewapende acties konden de macht en de invloed van de Bogomielen in het koninkrijk Bosnië niet breken. De meerderheid van de bevolking bleef het reeds zeer verzwakte Bogomilisme aanhangen tot de Turken in 1463 Bosnië veroverden en een aantal bewoners zich langzamerhand bekeerden tot de islam. De sultan beloofde de nieuw verworven geloofsbroeders met invloedrijke posten. Veel Bosniërs stapten echter ook over op het katholicisme of het orthodoxe geloof. Anderzijds was er

een grote groep katholieken en orthodoxen die overgingen naar de islam.

'Het is aannemelijk dat ook de Hongaarse koning Ladislau in de dertiende eeuw een kruistocht voerde tegen de Bosnische Kerk,' zegt Cirkovic. *'En het is waarschijnlijk om die reden geweest dat hij in Zagreb een bisdom stichtte om de invloed van de Bogomielen richting westen te stoppen. Opmerkelijk is nu dat de latere islamitische religie in Centraal-Balkan zich juist verspreidde op dié plekken waar vroeger de Bogomielen leefden. Met zekerheid kun je tegenwoordig zeggen dat de huidige moslimbewoners in Bosnië eigenlijk vroeger tot de sekte der Bogomielen behoorde en zich moesten verdedigen tegen zowel de agressie van de Latijnse Kerk als die van de orthodoxe Kerk.'*

De Turkse overheersing duurde tot aan het eind van de negentiende eeuw. Een klein deel van Kroatië, waaronder Zagreb, bleef eeuwenlang vrij van Turkse invloeden. Bosnische stadhouders bestuurden in opdracht van de sultan het door de Turken bezette Hongarije. Bosnische soldaten dongen zelfs door tot in Soedan en stichtten daar een paar vorstendommen. Ook steunden zij de armen van Mekka met financiële giften. Ridders uit Bosnië hielpen het Turken leger tot voor de poorten van Wenen de islam te verbreiden. Zelfs in 1947 vochten nog Bosnische soldaten van de zijde van de Arabieren in Jeruzalem tegen de Israëliërs. Na de Tweede Wereldoorlog kreeg Bosnië onder leiding van de Kroatische veldmaarschalk Joseph Broz Tito weliswaar een grote mate van vrijheid, maar de dictator ordonneerde in 1950 een sluierverbod voor moslimvrouwen en onder het communistisch bewind verloor de islam zienderogen haar invloed in het openbare leven. Een groot gedeelte van de meer dan duizend moskeeën verviel tot ruïnes. De rest werd matig tot slecht bezocht. Zo slecht dat zelfs vrouwen tot het vrijdaggebed werden uitgenodigd om de gebedshuizen weer te vullen. Islamitische scholen werden gesloten, kranten die de islam predikten verboden. De latere Bosnische president Alija Izetbegovic verdween onder het Tito-bewind in 1983 voor vijf jaar in de gevangenis vanwege 'een islamitische samenzwering'. Bijna tien jaar later dook een anoniem pamflet op dat de onheilspellende titel droeg: *Declaratie van de onafhankelijkheid van de islamitische Republiek Bosnië-Herzogowina, een warm pleidooi voor een islamitische staat gebaseerd op de sharia, de rechtsleer van de Koran.*

Behoort Bosnië tot de islamitische wereld?

✘ *'Slechts wapens en soldaten kunnen de islam in Bosnië redden,'* schreef de

Saoudi-arabische krant *El Jaum* nadat de oorlog op de Balkan het tweede jaar inging. Ajatollahs uit Iran prediken een heilige oorlog in de bergen van Bosnië. De Iraanse minister van Buitenlandse Zaken pleit voor de vorming van een islamitisch leger dat een eind moet maken aan de slachtpartijen onder Bosniërs. *'Uw moslimbroeders in Bosnië-Herzegowina worden vervolgd en vermoord door de vijanden van God, de Serviërs en hun handlangers,'* riep de Saoudische sjeik Abd el-Asis zijn gelovigen op. *'Een miljard moslims op de wereld ziet met toenemende verbittering hoe twee miljoen geloofsgenoten op de Balkan slachtoffer worden van een nieuwe christelijke kruistocht.'* Acht islamitische landen besloten toen in het najaar van 1995 wapens te gaan leveren aan Bosnië, ondanks het internationale wapenembargo. Het gaat om Saoudi-Arabië, Egypte, Marokko, Iran, Maleisië, Pakistan, Senegal en Turkije. *'Steeds vaker,'* schrijft NRC Handelsblad, *'kan men ook horen, zelfs van rustige diplomaten en vertegenwoordigers van het establishment, dat de door de Europeanen gadegeslagen massaslachtingen van Bosnische moslims door Servische christenen wel erg veel herinneringen oproepen aan de kruistochten.'* *'De oorlog in Bosnië is een religieuze oorlog,'* zegt moefti van Belgrado, Hamdija Jusufspahic. De moefti van Belgrado voltooit juist het vrijdagmiddaggebed. Uit de kleine luidspreker boven in de minaret klinken zachtjes de gebeden. Het geluid stijgt nauwelijks uit boven het lawaai van de cementmolens naast de moskee waarmee de moslimgemeenschap in Belgrado een nieuw schooltje bouwt. Verschillende bouwvakkers trekken hun schoenen uit en wassen eerst hun voeten alvorens de moskee te betreden. Drie volwassen mannen en een jongen van jaar of zeven bevolken samen met de moefti inmiddels de donkere Bajrak-moskee in het centrum van de oude stad. In eerste instantie wijst de moefti een gesprek af, maar de naam Holland (het is nog vóór de gebeurtenissen in Sreberenica) stemt hem gunstig. *'Das ist gut,'* zegt hij in gebrekkig Duits en wuift met een sierlijk handgebaar naar de entree van zijn huis. *'We hebben veel steun gekregen van de Nederlanders die honderden Bosnische vluchtelingen hebben opgevangen.'* Een jonge vrouw, gekleed in een aardekleurige wijde mantel, een *hejab*, treedt op als tolk. Jusufspahic veroordeelt het voortdurende oorlogsgeweld op de Balkan en hij roept op tot een dialoog tussen christenen en moslims. *'We hebben hier in Belgrado ongeveer 150 duizend moslims waarvan er zo'n 25 duizend uit Bosnië komen.'* In de achtertuin van de moskee, pal naast het woonhuis van de moefti ontplofte enige tijd geleden een bom en op de vraag wie de schuldige was antwoordt Jusufspahic: *'Ik weet niet wie de bom plaatste, maar het waren de Serviërs die snel het vuur doofden.'* Over de oorlog in Bosnië is hij stellig:

'Belgrado, Zagreb en de Europese landen stellen zich in Bosnië agressief op omdat Bosnië een brug vormt met de islam buiten Europa. De Kroatische katholieken en de Servische orthodoxen willen graag deze brug vernietigen vanwege de islam in Joegoslavië.'

Ex-kruisvaarders

☒ In januari 1992 erkende het Vaticaan als eerste het net afgescheiden Kroatië als een zelfstandige natie. Twee dagen later volgde - onder aanvoering van de christendemocraat Helmut Kohl - erkenning door de Europese Gemeenschap. Ter gelegenheid hiervan verklaarde de bisschop van Split *'dat het de plicht is van iedere katholiek het land actief te verdedigen. Deze dagen tonen aan dat pacifisme vals is en alleen tot doel heeft de vijand en de bandieten te versterken.'*

Na zijn herverkiezing in augustus 1992 sprak de Kroatische president Franjo Tudjman (overleden 1999) over de dreiging van *'een islamitische staat in het hart van Europa.'* De aartsbisschop van Sarajevo klaagde tegenover een Italiaanse krant over discriminatie van de Kroatische minderheid en de sluipende islamisering van het Bosnische onderwijs. *'De Turken hebben ons land in het verleden ernstig onrecht aangedaan,'* zo verklaarde de kardinaal, *'maar die periode wordt nu afgeschilderd als het meest glorieuze tijdperk in onze geschiedenis.'* Worden de eeuwenoude (tegen)stellingen tussen katholieke Kroaten, orthodoxe Serviërs en 'ketterse' Bosniërs opnieuw betrokken?

Franjo Tudjman installeerde zich uitgerekend op Palmzondag als president van Kroatië met de mededeling dat *'de hoofdstad Zagreb een nieuw Jeruzalem zal worden.'* Hij stuurde op 20 maart 1992 een brief aan de Servisch-orthodoxe patriarch Pavle met de zinsnede dat *'Kroatisch en katholiek per definitie onafscheidelijk zijn.'* Het Kroatische katholieke blad *Veritas* schrijft in een artikel over de oorlog in Joegoslavië dat er in de strijd tussen de Serviërs en de Kroaten bij de Kroatische troepen aan het front sprake is van deelname van 'priesters, waaronder een Kroatische franciscaan en een groot aantal gewapende katholieke seminaristen.' Ook in de Tweede Wereldoorlog lieten de door Paus Pius XII gesteunde fascistische katholieken in Kroatië zich niet onbetuigd. In hun strijd tegen de orthodoxen, waaronder de Servische minderheid in Kroatië, vonden minstens honderdduizend Serviërs de dood.

'De Franciscaner pater Majstorovic, beul van het concentratiekamp Jasenovac,

bracht ongeveer twintigduizend Serviërs om. De Franciscaner pater Brzica vermoordde op 29 augustus door middel van een speciaal onthoofdingstoestel eigenhandig 1360 Serviërs. De ex-kruisvaarders en leden van de Katholieke Actie, waaruit deze fascistische Ustasja-organisatie bestond, genoten de steun van de katholieke geestelijkheid.'

Het Kroatische Ustasja-regime bestond onder meer uit priesters en Franciscaner monniken, die voornamelijk afkomstig waren uit Herzegowina, een gebied waar de Franciscanen vanaf 1370 tot heden veel invloed hebben op het openbare leven. De Servische militia vermoordde op haar beurt tussen 1940 en 1945 tienduizenden Kroaten en duizenden Bosnische moslims.

Na de Tweede Wereldoorlog onderdrukte de Kroaat Tito - net als de Turken - de bestaande etnisch-religieuze vetes tussen de verschillende groeperingen. Na zijn dood laaiden de oude tegenstellingen tussen de Latijnse Kroaten en de orthodoxe Serviërs weer in volle hevigheid op. *'De haat van zes eeuwen Turkse overheersing richt zich nu op de Bosniërs die door de Serviërs nog steeds smalend Turken worden genoemd,'* zegt professor Cirkovic, *'De huidige oorlog voert terug op eeuwenlange, diepgaande verschillen tussen moslims en christenen. Vergeet ook niet dat de Bosnische moslims ten tijde van de Turkse overheersing veel internationale macht en invloedrijke posities hadden, vaak ten koste van de Serviërs.'*

Nationalisme en religie

☒ Is de gewapende strijd in Joegoslavië een etnische of een religieuze oorlog? Hebben kerkelijk organisaties zoals het Vaticaan en de orthodoxe Kerk daadwerkelijk meegholpen de vrede te bewaren of hebben zij deze oorlog juist aangewakkerd? In november 1991 publiceerden zes vooraanstaande Servische schrijvers en theologen een brief in *Le Monde* waarin zij de Servisch-orthodoxe Kerk beschuldigen van het aanzetten tot haat tegen andere religieuze groeperingen. Servische militaire voertuigen en wapens zouden in de oorlog van '91 het zogenaamde drie-vinger-chetnik-teken hebben gedragen als symbool van de Heilige Drieëenheid en verschillende Servische militairen kerfden - volgens ooggetuigen - op lichamen van dode moslim orthodoxe kruisen. De Servische geestelijkheid steunt vanuit de traditie dat kerk en staat één zijn fanatieke nationalist, zoals de oorlogsmisdadiger Radovan Karadzic.

VN-rapporteur Tadeusz Mazowiecki zegt in een vraaggesprek met de Poolse krant *Gazeta Wyborcza* dat *'binnen een aanzienlijk deel van de Kroatische clerus, vooral in Herzegowina, de nationalistische sentimenten domineren. De betrokkenheid van de Servisch orthodoxe Kerk is niet weg te denken omdat ze de overtuiging steunt dat de hele wereld tegen de orthodoxe Serviërs samenspant. Het Balkanconflict is niet religieus, wel zijn er verschillende religies bij betrokken. Ik heb tot mijn spijt ondervonden dat religieuze kwesties nog steeds gebruikt worden als brandstof voor inter-ethnische conflicten. Ik zie het als een probleem dat Europa, het christelijke Europa, geen mogelijkheid vond om met de islam samen te leven. Meer en meer moslims geloven dat de christelijke wereld hen niet behandelt zoals ze christenen zou behandelen. Als Europa niet duidelijk maakt dat coëxistentie mogelijk is - zeker met de gematigde islam van Bosnië - zal het gevoel van verlatenheid een fundamentalistische terugslag veroorzaken. Als de slachtoffers christenen zouden zijn, zou een element van additionele solidariteit in werking treden dat nu ontbreekt (...).'*

Een additionele solidariteit in de vorm van een moderne variant op de kruistocht? *'Het Oost-Europese denken,'* schrijft de Hongaarse auteur György Konrád, *'vereenzelvigd opnieuw staat met religie, wat gepaard gaat met veel boze, nationalistische retoriek. Het laatste begrip dat de kracht had naties te verenigen, was het socialisme. Het christendom heeft die kracht niet: het scheidt orthodoxen en katholieken meer van elkaar dan dat het hen verenigt.'*

In 1993 publiceerde de vooraanstaande politicoloog Samuel Huntington in het tijdschrift *Foreign Affairs* een geruchtmakend artikel onder de dreigende kop *The Clash of Civilizations*.

Na de val van de Berlijnse muur en het uiteenvallen van de Sovjet-Unie draait de wereldpolitiek volgens hem *'niet meer om economische of ideologische conflicten, maar om culture en religieuze strijdpunten.'* De belangrijkste eeuwenoude tegenstelling is die tussen de westers-christelijke beschaving en de islamitische. Volgens Huntington staat de wereld aan de vooravond van een groot nieuw conflict tussen het islamitische oosten en het christelijke westen. Moeten wij in dit licht misschien ook de uitspraken zien van ex-secretaris-generaal van de NAVO, Willy Claes, die begin februari 1995 in een interview met de *Süddeutsche Zeitung* opmerkte dat de radicale islam, het fundamentalisme, een even grote bedreiging voor het Westen vormt als vroeger het communisme. Enkele dagen later gaven krantenkoppen letterlijk weer dat de Noord Atlantische Verdrags

Organisatie 'geen kruistocht wil ondernemen tegen de islam,' en dat de uitspraken van Willy Claes 'verkeerd' en 'ongelukkig' waren weergegeven en alleen voor een interne gedachten wisseling waren bestemd. Alsof de volkerenmoord op de Balkan nog niet voldoende is, kan er in de nabije toekomst misschien nog een extra dimensie aan worden toegevoegd: een mondiale godsdienstoorlog tussen het (fundamentalistische) christendom en de (fundamentalistische) islam.

Hoofdstuk Vijf: <http://rozenbergquarterly.com/?p=2645>

Robert Mulder & Lejo Siepe - [God wil het! Reizen in het spoor van de kruisvaarders](#)

Rozenberg Publishers 2005   ISBN 978 90 5170 168 5

God wil het! - V - Reizen in het spoor van de kruisvaarders

Khan Asparouh

Bulgarije: een muur tegen het kwaad

In de zesde eeuw vestigden zich veel (Slavische) stammen op de Balkan, waaronder de van de Turken afstammende Bulgaren. Na een belangrijke

overwinning op de Byzantijnse keizer vestigde de Bulgaarse aanvoerder Khan Asparouh in 681 de eerste Bulgaarse staat in het gebied dat tegenwoordig tot Noordoost-Bulgarije behoort. Vier jaar later werd het christendom de officiële godsdienst. Twee Bulgaarse apostels, Cyrillus en Methodius, ontwikkelden het Slavische alfabet (het Cyrillische schrift) dat tegenwoordig nog door de Russen, Bulgaren en Serviërs wordt gebruikt. Bulgarije beleefde in de eerste dertig jaar van de tiende eeuw een bloeiperiode. Daarna verzwakte de staat onder invloed van de machtiger wordende anti-feodale sekte der Bogomielen. Vanaf 1018 is Bulgarije een deel van het Byzantijnse rijk.

Boze geesten in het bos...

Een uitgestrekt landschap reikt van de Oost-Servische stad Nish tot aan de Bulgaarse grens. Het is nazomer en nog overwegend groen. Overal zijn boeren op het land aan het werk en laden op ouderwetse wijze hooi op hun paard en wagen. Dichter bij de grens wordt de bodem schraler en een bergmassief brengt geleidelijk aan steeds meer verandering in het landschap tot de bergwanden van de IJzeren Poort op de grens van Servië en Bulgarije zo dicht bij elkaar komen dat het zonlicht bijna is verdwenen. Het eerste dorp over de grens heet Dragoman, destijds een belangrijke halteplaats langs de Via Militaris, waarvan de ligging door de eeuwen heen onveranderd is gebleven. Nog in 1883 hebben de Turkse overheersers een nieuwe steenweg over de oude heen gelegd en net buiten Dragonman bevindt zich een twee meter brede stenen brug, die regelrecht terug gaat naar de tijd van de kruisvaarders.

Voor Godfried en zijn volgelingen moet dit traject door het Byzantijnse rijk heel zwaar zijn geweest. Bulgarije was voor negentig procent bedekt met dichtbegroeide wouden, dé grote angst voor elke middeleeuwer die met veel bijgeloof en animistische elementen het christendom beleed. Ondanks het late seizoen stond de zon nog hoog boven de hoofden van de tienduizenden, die te voet door de wouden en de bergpassen moesten trekken. Onderweg zwanger geraakte vrouwen, slecht geklede kinderen op blote voeten, oude mannen en vrouwen... Er was gebrek aan alles en er werd voortdurend honger geleden. Voor de weinige leiders was het praktisch onmogelijk om deze grote, ongedisciplineerde massa enigszins te organiseren en de kruisvaarders, die voor hun proviandering afhankelijk waren van de bevolking in de streken waar ze doorheen trokken, waren voortdurend in conflict met de Bulgaren die in die tijd bekend stonden als een vijandig volk. Pas na een uitputtende reis over de

bergpassen van Centraal-Bulgarije verlieten de kruisvaarders dit woeste, onherbergzame deel van de streek Thracië en kwamen in gebieden waar de wouden minder dicht werden en na verloop van tijd overgingen in uitgestrekte landerijen.

Ontwaakt verworpenen der aarde

Het is laat in de avond en heel stil op het kale stationsplein van Sofia. Her en der liggen langs de straat verformfaaide hoopjes kinderen der duisternis te wachten op een nieuwe uitzichtloze dag. 'Ontwaakt verworpenen der aarde...' In het overgangsgedebied tussen de afgezworen idealen en de nieuwe toekomst ligt voor de meeste mensen hier een groot schemergebied, dat wordt al snel duidelijk. Een enkeling heeft het geluk naar zijn hand kunnen zetten en scheurt in een BMW voorbij. De elektriciteitscentrale spaart haar krachten en de straatlantaarns bestaan uit louter dode ogen. Na lang wachten duikt in het schemerdonker eindelijk een taxi op. Een kilometerslange rit eindigt op een industrieterrein, waar tussen duistere containers en geparkeerde vrachtwagens een prefab gebouwtje als enige wat licht uitstraalt. Uit de ontmoetingsruimte klinkt gejuich van in hot pants of trainingspak geklede hoeren. Hoe kwetsbaar is de reiziger na aankomst in een vreemde stad.

Boulevard Tsaar
Osvoboditel

'Hop, hop, beertje hop.' De gedresseerde beer met een ketting door de neus en een leren muilkorf over de kop is net begonnen aan een lange werkdag. Zijn baas fiedelt wat op een viooltje terwijl de zielig kijkende Ursa spastische bewegingen maakt. In het harde strijklicht van de vroege ochtend worden op de terrassen broodjes salami gegeten, kopjes Turkse koffie gedronken en de eerste draagbare telefoongesprekken gevoerd. Dwars over het trottoir staat een groot formaat Mercedes geparkeerd, waar de voetgangers zich met moeite langs kunnen

wringen. Over brede straten, waar met gemak twee tanks elkaar kunnen passeren, rijden stoterig de zwarte wolken uitbrakende Lada's en Moskva's, de volkstanks van het Oostblok. Op Boulevard Tsaar Osvoboditel heeft het volk zich na meer dan veertig jaar onderdrukking afgereageerd op het betonnen mausoleum van George Dimitrov, de eerste communistische leider van het land en ooit de handlanger van Marinus van de Lubbe, die voor zijn aandeel in de Rijksdagbrand het schavot mocht betreden. Ze hadden het mausoleum wel stuk willen krabben, zo groot was de volkshaat in 1990. Maar het beton gaf geen krimp en met spuitbussen werd het monster bedekt met giftige graffiti. Aan de andere kant van de straat stond een even onneembare vesting: het partijbureau. Een dichtgemetseld raam, omgeven door geblakerde stukken muur is de stille getuige van het begin van grote veranderingen. Op de rommelmarkt worden de laatste symbolen van het communistische tijdperk aan westerse toeristen gesleten: roestige dolken, legerhorloges met rode sterren en duikbootjes als secondewijzer, portretten en beeldjes van de oude leiders en veel decoraties en speldjes. Op de stadsplattegrond worden de socialistische monumenten niet meer vermeld. De culturele verworvenheden van vóór die tijd zijn daarentegen afgestoft. De neo- Byzantijnse Alexander Nevsky kerk is weer met voorsprong het belangrijkste gebouw van de stad. In werkelijkheid is de kerk nooit uit het leven van de Bulgaren verdwenen. Als enig socialistisch Oostblokland bleef Bulgarije de Grieks-orthodoxe Kerk financieel ondersteunen. Noem het een ereschuld uit dank voor eeuwenlang verzet van de kerk tegen vijanden die het land bedreigden.

Smerige Turken

Vooral tijdens de zes eeuwen durende Turkse overheersing was het de geestelijkheid die de bevolking onderwees in haar eigen cultuur en het verzet onderdak bood in de kloosters, die keer op keer door de vijand werden vernietigd. Met behulp van de Russen werden de Turken, die in de nadagen van hun aanwezigheid nog duizenden Bulgaren over de kling joegen, in 1878 verjaagd. Na vijf eeuwen overheersing lieten de Turken behalve hun koffie, keuken en badhuizen ook ongeveer een tiende deel van de bevolking als islamiet achter. Dat zoveel Bulgaren zich lieten bekeren is een eeuwenoud zeer en de Bulgaarse staat doet geen moeite om dit te verhullen. In het begin van de jaren zeventig werden 300 duizend moslims met geweld gedwongen Slavische namen aan te nemen. In 1985 werd het de anderhalf miljoen Bulgaarse moslims verboden om de Turkse taal en kleding te gebruiken; en in 1989 werden 325 duizend moslims met geweld

uit hun huizen naar Turkije verdreven.

Professor Hristo Matanov doceert Bulgaarse geschiedenis aan de universiteit van Sofia. Hij ontkent dat er sprake is van religieuze motieven bij de huidige conflicten in zijn land en voormalig Joegoslavië: *'Daarvoor moeten we terug gaan naar de tijd van de kruistochten en de psychologie van de kruistochten is niet meer van deze tijd. Geloofsonderdrukking komt overal voor, maar een strijd tussen christenen en moslims, een paus die vanuit een christelijke visie de mensen tot zoiets oproept? Nee. Ik kan verschillende voorbeelden geven van de manier waarop de christenen en moslims hier vreedzaam samenleven,'* zegt Matanov en hij noemt een dorp waar de bewoners gezamenlijk ramadan en kerstmis vieren. In de mensa van zijn eigen universiteit geeft een van de studenten een geheel andere visie dan de professor: *'Ze noemen zich Turken, terwijl het helemaal geen Turken zijn, maar meer dan honderd jaar geleden overgelopen Bulgaren. Waarom zou ik met ze om moeten gaan? Ze doen helemaal geen moeite om zich aan te passen en houden er allerlei smerige gebruiken op na. Ga maar kijken in hun dorpen.'*

Een vriend tegen wil en dank

Balkan

Bulgarije heeft in Oost-Europa een slechte reputatie opgebouwd. Altijd vocht het aan de verkeerde kant. Tijdens twee korte Balkan oorlogen aan het begin van de eeuw vond Bulgarije al haar burenen tegenover zich: Servië, Montenegro, Griekenland, Roemenië en Turkije. Aan al die landen moest ze uiteindelijk delen van haar grondgebied afstaan en dat leidde tot bittere haat. In de Eerste én Tweede Wereldoorlog werd vervolgens de Duitse zijde gekozen. Zelfs de Nazi's waren geschokt toen ze zagen met hoeveel wreedheid de Bulgaren in Griekenland tekeer gingen. Bulgarijes beste vriend is Rusland, waar de orthodoxe Kerk na de val van het communisme een opzienbarende groei doormaakt. In Turkije vreest

men voor een orthodoxe as tussen Moskou en aartsvijand Athene. Op die as zou Bulgarije een verbindende functie kunnen vormen en daarom is het uitgerekend Turkije dat, na meer dan een eeuw, vriendschap zoekt met haar oude vijand, uit angst dat die orthodoxe alliantie haar de doorgang naar Europa kan versperren.

'Bulgarije is de poort naar Europa', beaamt professor Axinia Djurova in haar directiekamer van het Dujcev-Instituut voor Slavisch-Byzantijnse studies, 'en we hebben tegenwoordig met dezelfde problemen te maken als in de tijd van de kruistochten. Tot het midden van de vijftiende eeuw vormde Constantinopel een sterke muur tussen Europa en de (vijandige) cultuur die er achter zat. Na de Turkse invallen heet de Sovjetunie die functie voor een belangrijk deel overgenomen. Maar Rusland is geen krachtig land meer en dat is een van de redenen waarom er conflicten zijn ontstaan op de Balkan. Er is geen land meer dat de poort van Europa bewaakt zoals de Byzantijnen en de Russen dat deden. Je zou kunnen zeggen dat er nu een soort kruistocht vanuit een richting komt tegenovergesteld aan die van 900 jaar geleden. Een kruistocht náár het kapitalistische Westen, met als uitgangspunt economische- en marktmechanismen, gast arbeiders, handelaren, smokkelaars, criminelen.'

Poort van Trajanus

Niet ver buiten Sofia begint de immense vlakte der Thraciërs met rijke wijngaarden en graanvelden. Zodra het spoor van de langs landweggetjes leidt, schieten de fruitbomen, leveranciers van onze Bulgaarse jam, aan weerszijden voorbij. Een Turkse generaal heeft ze meer dan een eeuw geleden ter verfraaiing en voor de lommer langs de hoofdweg naar Turkije laten planten. *'Wie een van de bomen omhakt, zal aan de volgende worden opgehangen,'* voegde hij er als milieuactivist avant-la- lettre in de krachtige taal van die tijd aan toe. Hier begint ook de grens tussen de oosterse en de westerse wereld, met Turkijes Europese enclave als overgangsgebied totdat de continenten door de Bosporus abrupt van elkaar gescheiden worden.

Zo ervoeren de Romeinen het ook en als uitvinders van de ereboog plaatsten ze vlak bij het plaatsje Kalouguerovo, waar ze symbolisch het omslagpunt tussen Oost en West wilden markeren, dwars over de Via Militaris zo'n grote stenen kolos: de poort van Trajanus en in symbolische zin ook de poort naar Europa.

Door deze poort bereikte Godfried begin december Philippopolis, het

hedendaagse Plovdiv, waar hij door boodschappers van de Byzantijnse keizer Alexius werd opgewacht. Hugh Vermandois, de jongste zoon van de Franse koning Hendrik I, was als eerste in Constantinopel aangekomen en met giften en pracht en praal ontvangen. Maar het gerucht ging en naar later bleek niet geheel ongegrond, dat Hugh Vermandois door de machtige Byzantijnse heerser in Constantinopel onder huisarrest was gesteld.

Alexius had zich geërgerd aan het snoeverige briefje dat de Fransman hem had gezonden en was vastbesloten om hem een lesje te leren. *'Weet, keizer dat ik de koning der koningen ben, de grootste van allen onder de hemel. Het is mijn wens dat u mij bij aankomst ontvangt met de pracht en praal die bij mijn edele afkomst past.'*

Maar Godfried was om meerder redenen verstoord. Vanaf het begin van de reis koesterde hij argwaan tegen de keizer, die hij medeverantwoordelijk achtte voor de breuk tussen de oosterse en westerse christenen. En op zijn tocht door het Byzantijnse rijk had hij erop gerekend dat de oosterse christenen zich massaal zouden aansluiten bij de kruisvaarders naar het bedreigde Heilige Land. Was het niet hun keizer die de westerse christenen te hulp had geroepen? Maar de bewoners van Servië en Bulgarije toonden niet de geringste belangstelling voor de gebeurtenissen in het oosten en vluchtten weg in de bossen of stelden zich vijandig op zodra de kruisvaarders verschenen.

Godfried passeerde zonder problemen Adrianopel, het huidige Edirne, vanwaar hij Alexius een brief stuurde met het dringende verzoek om Hugh Vermandois vrij te laten. Enkele dagen later bereikten ze Selymbria (Silivri) aan de zee van Marmora, waar Godfrieds 'tot dan toe zeer gedisciplineerde leger plotseling veranderde in een woeste bende die acht dagen lang het platteland teisterde.'

Waarom deze plotselinge kentering plaatsvond is niet in kronieken vastgelegd, maar het lijkt waarschijnlijk dat Godfrieds slechte luim was overgeslagen op zijn manschappen. In Selymbria werd hem door een boodschapper van de keizer een brief overhandigd met een negatief antwoord op zijn verzoek. Het was de eerste confrontatie tussen twee onverzettelijke leiders. De berichten over de omvang van de uit alle hoeken van Europa naar Constantinopel reizende legers hadden Alexius niet onberoerd gelaten en hem doen besluiten de bezoekers voorkomend, maar vastberaden te ontvangen. Na de gebeurtenissen in Selymbria verzocht hij Godfried het laatste deel van zijn reis vreedzaam af te leggen en Godfried was

bereid aan dit verzoek te voldoen, maar de toon was gezet. Op 23 december 1096 sloeg het kruisleger de tenten op voor de enorme muren van de legendarische stad aan de Bosporus, de hoofdstad van het grote Byzantijnse rijk, Constantinopel.

Hoofdstuk 5 uit:

[Robert Mulder & Lejo Siepe - God wil het! Reizen in het spoor van de kruisvaarders](#)

Rozenberg Publishers 2005 ISBN 978 90 5170 168 5

God wil het! - VI - Reizen in het spoor van de kruisvaarders

Constantinopel: in het kamp van de vijand

De zee van
Marmara vanaf
het Yedikule-
kasteel

In 330 gaf de Oost-Romeinse keizer Constantijn de door hem ingenomen stad Byzantium de naam Constantinopel. In 413 begon de Romeinse keizer Theodosius II met de bouw van de grote muur, die tot de dag van vandaag een verbinding vormt tussen de oevers van de Bosporus en Zee van Marmara. Vele oorlogen hebben de Byzantijnen gevoerd tegen binnendringende volkeren, vele malen ook werd Constantinopel bedreigd en vele intriges en opstanden leidden tot troonswisselingen waarbij verschillende heersers de dood vonden. Van de zevende tot de tiende eeuw werd er regelmatig strijd geleverd tegen de Arabieren die het Byzantijnse rijk binnendrongen tot in Armenië, Cappadocië, Anatolië,

Cyprus en Rhodos. In 1057 kwamen de Comnenen aan de macht na een opstand van de Byzantijnse militaire bevelhebber Isaak Comnenus tegen de heersende keizer Michael. In 1076 werd het rijk geteisterd door ernstige hongersnood en de pest. In 1081 betrad Alexius Comnenus de Byzantijnse troon. Zijn vijftienjarige vrouw Irene Doukas werd gekroond tot keizerin. In datzelfde jaar werd het Byzantijnse leger door de uit Zuid-Italië afkomstige Noormannen verslagen bij Dyrrachium in het huidige Albanië. In 1085 namen de Seltsjoeken Antiochië in en werd het Byzantijnse rijk teruggedrongen tot in Klein-Azië. *Parel van de Bosporus*

Territories of
the Byzantine
empire, ca.
1081

Byzantium, Constantinopel. Het tegenwoordige Istanbul. Oude namen voor een klassieke stad. Londra Asfalti heet de grote westelijke toegangsweg tot de stad, met een naam die kennelijk wil aangeven dat ze helemaal in Londen is begonnen. Na het passeren van Istanbuls structuurloze, overhaast voor de aanstormende immigranten aangelegde satellietsteden gaat de weg dwars door de lange oude muur van Theodosius de stad binnen om daar op te gaan in het helse verkeer van de grote boulevard die vlak voor de beroemde Aya Sofia eindigt.

Het is een paar honderd meter voor de zee; tevens de laatste halte van Europa en een verzamelpunt voor toeristische activiteiten. Want Istanbul mag veel strijd hebben gekend en meer dan eens door een menselijke wervelwind zijn toegetakeld, haar tot zeven eeuwen v. Chr. teruggaande historie heeft een keur aan imposante monumenten nagelaten die zowel de kruisvaarders als de Turken overleefd hebben. De oude stad heeft de vorm van een hondenkop en wordt aan twee zijden omgeven door de wateren van de Gouden Hoorn en de Zee van Marmara, waarvan de oevers verbonden worden door de bijna zeven kilometer lange landmuur, die ondanks de invloed van de tand des tijds de stad nog steeds als een machtige barrière afsluit van de buitenwereld. Wie de kaarten van Byzantium, Constantinopel en Istanbul naast elkaar legt, ziet dat meer dan twee millennia geschiedenis de vorm en structuur van de stad onaangetaast hebben gelaten. Alleen moest er voor de uitdijende bevolking plaats gezocht worden aan

de overzijde van de Gouden Hoorn en in het andere werelddeel aan de overkant van de Bosporus. Hier wordt de stad Üsküdar genoemd en tussen het Aziatische bootstation Harem en het Europese Sirkeci varen dagelijks honderden overvolle passagiersschepen heen en weer om het contact met het economische hart van Turkije te onderhouden. Ooit was het treinstation van Sirkeci de laatste halte van de legendarische Oriënt Express met haar knusse schemerlampjes, notenhouten wandbetimmering en gecapitonneerde banken. Wat rest is de Balkan Expres waar vrouwen met schelle slavische stemmen en mannen in glimmende trainingspakken grote hoeveelheden bagage door de ramen van de uitgewoonde wagons naar binnen werken. Buiten het station hangt de geur van bruinkoolverbranding. Rode, knarsende trammetjes en voetpaden vol sjouwers, theeverkopers en toeristen leiden naar de nabij gelegen Sultanahmet wijk waar het moderne toerisme de plaats heeft ingenomen van de hippie hangouts die de stad als uitvalspoort naar het Oosten in de jaren zestig zo beroemd gemaakt hebben.

De keizer

'O, wat een prachtige, edele stad! Wat een kloosters en paleizen en wat een vakmanschap! Ja, wat een schitterende straten en wijken Het zou te veel tijd nemen om de weelde van alles wat ik gezien heb - goud, zilver en allerlei kleding en heilige voorwerpen - te beschrijven,' verzucht een opgewonden reisgenoot van Godfried wanneer hij even een kijkje binnen de muren heeft kunnen nemen.

'We mochten de stad alleen betreden in groepjes van ten hoogste vijf personen en met tussenpozen van een uur, omdat keizer Alexius bang was dat we hem kwaad zouden doen.' Wie was Alexius Comnenus, deze veldheer die zijn keizer Nicephorus verstootte en zelf de kroon beklom? *'Hij was geen groot man, maar wel breed geschouderd en goed gevormd'*, schrijft zijn dochter Anna Comnena in haar beroemd geworden biografie over haar vader die zijn grenzeloos bewonderde. *'Als hij recht op stond maakte hij niet direct veel indruk, maar als je hem met zijn onverbiddelijke blik in de ogen op de troon zag zitten, deed hij denken aan een wervelwind, zo overrompelend was de uitstraling van zijn persoonlijkheid. Hij had donkere, gebogen wenkbrauwen en zijn ogen waren zowel angstaanjagend als vriendelijk.'* Anna had als veertienjarige de komst van de kruisvaarders van nabij meegemaakt en had geen goed woord over voor de barbaren die *'deden alsof ze op pelgrimage waren, maar in werkelijkheid Alexius wilden onttronen en de hoofdstad grijpen.'*

Brood en spelen

Het is een winderige, kille avond. Terwijl Godfried zich voor de stadsmuren zit te verbijten, heeft Alexius zich flink te goed gedaan aan wijn, wild en gevogelte voordat hij zich vanuit zijn paleis aan de oever van de Bosporus door een ondergrondse tunnel naar de Hippodroom begeeft voor zijn favoriete tijdsbesteding: de paardenrennen. De tunnel had hij voor zijn eigen veiligheid laten aanleggen want, net als Europese vorstenhuizen, was het bij de familie Comnenus voortdurend moord en doodslag en ook het volk was niet te vertrouwen. Die gebruikten de renbaan, met aan de twee uiteinden de Aya Sofia en het keizerlijk Paleis als de symbolen van de kerkelijke en de wereldlijke macht voor hun protestbijeenkomsten tegen het keizerlijk bestuur of voor vormen van volksvermaak als riddertoernooien, circussen en executies. Een hoogtepunt was het in 1118 levend verbranden van de leider der ketterse Bogomielen.

‘Hier vertonen zich mensen uit alle landen van de wereld met hun kunsten. Ze brengen leeuwen mee, luipaarden, beren, wilde ezels en laten die met elkaar vechten. Nergens anders ziet men een soortgelijk schouwspel,’ beschrijft een bezoeker aan de stad.

De
binnenplaats
van de Sultan
Ahmetmoskee
(Blauwe
moskee)

Op de plaats waar nu de toeristen en inwoners van Istanbul in het Meydanipark tussen de Aya Sofia en de Blauwe Moskee een beetje rondslenteren over de betegelde paden, liep de langgerekte, 430 meter lange ovalen baan, waarop alle aandacht van de keizerlijke loge en de 30 duizend toeschouwers in de tribunes was gericht. Twee nog uit die tijd aanwezige getuigen fungeren als een nauwkeurige plaatsbepaling. Negenhonderd jaar geleden stonden ze al opgesteld bij een van de bochten van de renbaan, bijna aan het eind van het park. Een uit Egypte meegebrachte obelisk waarop keizer Theodosius in vier fragmenten staat afgebeeld tijdens zijn bezoek aan de paardenrennen en daar achter, een paar

meter in de grond verzonken, de zogenaamde slangenzuil gevormd door drie in elkaar verstrengelde serpentes. Na de wedstrijd verdween Alexius door zijn tunnel richting paleis, maar ook daar maakte de overbevolkte binnenstad hem onrustig. In feite was hij bang en steeds op zoek naar een veilige plaats, maar angst tonen maakt kwetsbaar en voor zo'n belangrijke wereldse en kerkelijke vorst, misschien wel de machtigste van zijn tijd, waren voldoende vijanden voorhanden. *'Ik heb behoefte aan frisse lucht'* liet hij steeds weten. Een kreet die klinkt als van deze tijd en die niet misplaatst is in het hedendaagse verkeersgekke Istanbul, maar het geeft ook een aardig beeld van de milieuomstandigheden rond het paleis van de keizer. Binnen de muren leefde hij tussen goud, marmer en brokaat, maar mogelijk kon de fijngevoelige neus van de keizerlijke hoogheid zelfs daar niet ontkomen aan de immer aanwezige stank van open riolen, dode dieren, smeulende vuren en drek en stront en moest hij zijn neus regelmatig deppen met de beroemde parfums uit de Bulgaarse rozenvallei. Steeds vaker verliet Alexius, begeleid door zijn getrouwen, op zijn witte paard de drukke binnenstad om zich over de Mese, de huidige Fevsi Pasja Boulevard naar zijn landelijk gelegen buitenverblijf het Blachernae te begeven. Het paleis staat vlak bij de Edirnepoort en met de achterzijde tegen misschien wel de veiligste muur van dat tijdperk gebouwd.

Hoe veilig zou spoedig blijken, want aan de andere kant van de muur verbeidde Godfried zijn tijd. Tenminste twee zaken hielden hem bezig. Wat moest hij met de halsstarrige Alexius beginnen, die hem voortdurend onder druk zette om een eed van trouw af te leggen en hoe lang zou het duren voordat de andere legers onder Bohemund, Raymond van Toulouse en Robert van Normandië hem hadden bereikt? Hij had behoefte aan steun en advies, want de gladde keizer wist steeds weer iets nieuws te bedenken om hem het bloed naar het hoofd te jagen. En de rol van Hugh Vermandois, de jongste broer van de Franse koning, beviel hem ook helemaal niet. Dat pedante Fransmannetje had zich door de keizer laten lijmen met geschenken en mogelijk nog wat vleeselijke genoegens, om daarna zijn trouw aan Alexius te getuigen. En of dat nog niet voldoende was had de keizer Vermandois met zijn mooie praatjes naar zijn kamp gestuurd om hem op andere gedachten te brengen.

'Schaam je je niet,' had Godfried gezegd. *'Jij verliet je land als een koning, met al die macht en een sterk leger. Nu heb je jezelf vanaf die hoogte tot het niveau van slaaf gebracht. En nu, alsof je grote successen zou hebben behaald, kom je hier*

naar toe en vraagt mij hetzelfde te doen. Ik heb trouw gezworen aan de Duitse keizer Hendrik IV en ik ga niet nog eens hetzelfde doen bij de keizer van Byzantium.'

'Wij hadden in ons eigen land moeten blijven,' antwoordde Hugh Vermandois *'en onze handen van andere volkeren moeten afhouden, maar nu wij eenmaal hier zijn en de keizers bescherming nodig hebben, bereiken we niets wanneer we zijn orders niet gehoorzamen.'*

Geïrriteerd zond Godfried de Fransman terug, waarop de keizer reageerde door de toegezegde voedselvoorraden te blokkeren. Uit woede begon Godfried op zijn beurt de dorpen in de omgeving te plunderen. De blokkade werd opgeheven, maar een paar weken later was het opnieuw raak. Om bescherming te zoeken tegen de koude winter had Godfried zijn kampement naar Pera verplaatst en daar was hij opnieuw door Alexius benaderd. Een nieuwe weigering werd gevolgd door weer een blokkade en al snel ontstond er gebrek aan paardenvoedsel, vis en brood. Toen besloot Godfried de stad aan te vallen. Delen van Pera werden geplunderd en in brand gestoken en op 2 april 1097 trok de Lotharingse Hertog de Gouden Hoorn over in de richting van het Blachernae, waar Alexius zich inmiddels definitief had gevestigd. Keer op keer werden aanvallen uitgevoerd op de Edirnepoort, maar met hun lichte wapens hadden de kruisvaarders geen schijn van kans. Niet tegen de poort, laat staan tegen de muur en toen de goed getrainde soldaten van Alexius de achtervolging inzetten, gaf Godfried na vier maanden beproevingen en irritaties op. Hij was bereid zijn loyaliteit te betuigen aan Alexius. De keizer hoopte met deze verklaring te voorkomen dat de Franken zich meester zouden maken van de Byzantijnse bezittingen op het Aziatische continent, maar zijn angst bleef en werd alleen maar groter toen ook de legers van de Fransen en de Italiaan Bohemund de stad naderden.

'Toen keizer Alexius vernam dat Bohemund, die nobele man, in Constantinopel was aangekomen, gaf hij opdracht hem met alle eer tegemoet te treden. Voorzichtigheidshalve moest de ontmoeting buiten de stad plaats vinden. Toen Bohemund zijn tenten had opgeslagen, stuurde de keizer hem een boodschapper om en geheime ontmoeting af te spreken. Maar ook Godfried en zijn broer Boudewijn volgden Bohemund naar de stad en de toch al gespannen keizer raakte hierdoor ziedend van woede en probeerde een plan te bedenken om deze soldaten van Christus door list en bedrog gevangen te nemen. Maar door de hulp van bovenaf was er geen sprake van oneerbaar gedrag, noch door de keizer, noch

door zijn mannen.'

De grote muur

Sultan

Mehmet II

Voor de Edirnepoort, één van de vele poorten van de oude stadsmuur, stallen neringdoenden hun eenvoudige spulletjes uit. Kledingstukken in vaak venijnige kleuren, schoenen waar in veel gevallen geen stukje leer aan te pas komt, scheermesjes, aanstekers en nagelknippers. Karren, fietsen en ook auto's passeren deze belangrijke ingang van de stad, waarvan de rijbaan maar net drie meter breed is. Daarmee is het nog één van de bredere doorgangen, want verderop langs de muur zijn de poorten soms zo smal, dat een man met een vlag en een fluit de hele dag het verkeer over de enige rijbaan staat te regelen. Hoe smaller de poort, hoe beter ze kon worden verdedigd! Naast de heel stevige, dubbele muren van Edirne Kapi hangt een bord met een Turkse tekst en het jaartal 1453. Het was een cruciaal jaar voor de stad, toen Mehmet II de poort vernietigde en de stad binnenstormde. Constantinopel werd Istanbul en de ondergang van het reeds verzwakte Byzantijnse rijk was bezegeld. De oorspronkelijke muur werd in de vijfde eeuw gebouwd en bestond uit een tien meter hoge voormuur met een achttien meter brede gracht en een vijftien tot twintig meter hoge achtermuur. Onder de nog in verrassend goede staat verkerende achtermuur heeft zich een geheel eigen cultuur ontwikkeld. In de enkele meters diepe poortjes wonen en werken families en allerlei ambachtlieden. Ieder plekje is benut. In de aangrenzende straatjes staan tussen winkeltjes en huizen af en toe, verborgen achter hoge muren, kleine met zorg onderhouden orthodoxe kerkjes op stille, vreedzame binnenplaatsjes. Een enkele keer is er alleen nog een poort met Hebreeuwse woorden en daarachter een parkeerplaats waar eens een synagoge stond. In het gebied tussen de voormuur en de achtermuur bevindt zich een chaotisch landschap met stukjes akkerland, grazende schapen, kleine bedrijfjes en rommelige huisjes waar mensen omheen scharrelen. Bij een caravan zitten zigeuners rond een vuurtje. Met oude planken is een hoekje afgescheiden waar drie paarden doodstil voor zich uit staan te staren. Straathonden scharrelen in de door de eeuwen heen ontstane bergen

huisvuil, waarin archeologen hebben zitten wroeten om er gegevens uit te halen over de manier waarop de mensen eeuwen geleden leefden, aten en dronken.

Dicht bij de Edirnepoort verbreedt de muur zich tot een imposante vierkante ruïne, waarvan nog een aantal hoge muren van een drie verdiepingen tellend gebouw fier overeind staan. Ze vormen een deel van het Blachernae, de keizerlijke residentie die Alexius aan het eind van de elfde eeuw betrok. Na de val van Constantinopel woonde er tijdelijk een sultan. Daarna verviel het complex en werd het in de achttiende en negentiende eeuw gebruikt als porselein- en glasfabriek. Aan de buitenkant van de muur spelen wat jongetjes op een geïmproviseerd voetbalveld. Bij de ingangspoort schuift een vrouw het doek opzij van haar in de muur gebouwde hut en vraagt om geld. In de grote ontvangstruimte, waar de weelderige inrichting de kruisvaarders de adem benam, zijn de ronde bogen met de fraaie mozaïeken voor een deel intact gebleven...

Opwinding en huivering

Bohemund van
Tarente

Op paaszondag 1097 verzamelde de elite van de kruisvaarders zich bij het Blachernae-paleis om de keizer de eed van getrouwheid af te leggen. Van de leiders waren aanwezig Godfried en Boudewijn, Robert van Normandië, Raymond van Toulouse, Hugh Vermandois en Bohemund van Tarente, Bohemund, die door geldgebrek weinig volgelingen had, had geen enkele intentie om het Heilige Graf te redden, maar was van plan om zich onderweg een eigen gebied met een titel toe te eigenen. Hij deed enorm zijn best om bij Alexius in de gunst te komen. Maar in de voorafgaande jaren was Bohemund in het leger van de Italiaanse Noormannen reeds twee keer tegen Alexius ten strijde getrokken en even zo vaak had de keizer het onderspit moeten delven. Niettemin trad de sluwe en gedistingeerde vorst hem met een glimlach tegemoet. *'Heeft u een goede reis gehad en waar heeft u uw edelen ondergebracht?'*

Fijntjes herinnerde de keizer hem ook aan hun eerdere ontmoetingen. *'Ik was inderdaad een vijand,'* sprak Bohemund, *'maar nu ben ik uit eigen wil als een vriend van zijne majesteit gekomen.'* De keizer converseerde nog wat door, maar

probeerde onderwijl wat verder door te dringen in de verborgen gedachten van de kruisvaarder. En Anna, die aan de zijde van haar vader verbleef, huiverde, maar verhulde evenmin haar gevoelens van opwinding, toen ze de forsgebouwde Frank, waarover ze zoveel had gehoord voor het eerst ontmoette.

'Bohemund was gelijk geen ander man die ooit het Byzantijnse rijk bezocht, Barbaar of Griek. Zijn verschijning veroorzaakte verbazing, het noemen van zijn naam paniek. Ik zal het uiterlijk van de barbaar beschrijven: hij was zo groot van postuur, dat hij vijftig centimeter boven de grootste mannen uitstak. Hij had smalle heupen en een platte buik, was breed in de schouders en had sterke armen. Zijn gestalte kan het best worden omschreven als mager noch gezet, maar zo perfect als maar mogelijk is, kortom gebouwd als het kanon van Polykleitos. Zijn handen waren breed, hij stond stevig op zijn benen en hij had een gedrongen hals en rug. Als je zorgvuldig naar hem keek, dan was het alsof hij enigszins een gebogen rug had. Niet dat zijn ruggengraat beschadigd was, maar het schijnt dat hij vanaf zijn geboorte deze vervorming heeft gehad. Zijn huid was heel wit, die van zijn gezicht zowel blozend als wit. Zijn haar was lichtbruin en hing niet tot op zijn rug zoals bij andere barbaren. Zijn haar was niet ruig, maar kort geknipt tot rond de oren. Ik kan niet zeggen of zijn baard rossig was of een andere kleur had, want hij was afgeschoren waardoor zijn gelaat zachter dan marmer was geworden. Zijn ogen waren grijs en drukten waardigheid en moed uit. Zijn grote longen deden de neusvleugels bewegen als hij ademde. Hij straalde charme uit, deze man, maar die werd deels teniet gedaan door de angst die hij om zich heen verspreidde. Want hij leek wreed en wild. Deels door zijn afmetingen, deels door zijn gedrag. Zelfs zijn lach boezemde de mensen angst in. Zowel moed als liefde leefden in hem en beiden waren gericht op oorlogsvoeren. Zijn ondernemende karakter durfde alles aan en verleidden hem tot allerlei acties. In zijn gesprekken gaf hij antwoorden die altijd dubbelzinnig waren. Dit was de aard van Bohemund en zijn lichaam en alleen de keizer was hem door diens welsprekendheid en andere aangeboren voordelen de baas.'

De keizer had plaats genomen op zijn troon en zich omgeven met veel uiterlijk vertoon. Hij wilde indruk maken op de barbaren, maar tegelijk verborg hij hiermee de zwakte van zijn in nood verkerende rijk. Gekleed in een purperen gewaad, bestikt met goud, hermelijn en marmerbont bleef hij op zijn zetel zitten, terwijl de edelmannen en hun ridders bleven staan. Op het moment waarop Alexius zich verhief en naar de edelen schreed om hun eed in ontvangst te nemen

nam een van de ridders, Robert van Parijs, uitdagend, breed zittend plaats op de troon. De keizer gaf geen krimp, maar Boudewijn pakte Robert bij de hand en trok hem van de zetel.

‘Het is een schande om zoiets te doen,’ beet hij hem woedend toe, *‘en zeker nadat je de keizer trouw hebt gezworen. Romeinse keizers laten hun ondergeschikten niet naast zich zitten. Dat is de gewoonte hier en je dient de gewoonten van het land te respecteren.’* *‘Wat een boer, hij gaat zelf zitten en laat al die edelen staan’* beet de onbeschofte edelman de keizer nog toe, *‘maar Alexius hield wijselijk zijn mond, omdat hij de opvliegendheid van de Franken kende.’* Hij wilde maar één ding: zo snel als mogelijk het enorme kruisleger de Bosporus laten oversteken, weg van zijn hoofdstad, weg uit zijn rijk.

Aya Sofia

Aya Sofia

Op de gaanderij van de Aya Sofia-basiliek, weggemoffeld in een donkere hoek en onvindbaar voor wie de plaats niet kent, bevindt zich een van de zeldzame afbeeldingen van Alexius in zijn hoedanigheid als hoofd van de Byzantijnse Kerk. Als hogepriester staat hij, omgeven met de voorwerpen van zijn waardigheid, op de prachtige mozaïek afgebeeld met een halo achter zijn hoofd met de keurig verzorgde baard en snor. Meer dan duizend jaar vóór de Latijnen hun machtigste symbool, de Sint-Pieter in Rome, in de steigers zetten werd deze geweldige basiliek na twee branden en een aardbeving al voor de derde keer herbouwd. De laatste grote ramp vond plaats tijdens de vierde kruistocht, toen de kracht van Byzantium zo was verzwakt, dat de westerse christenen met steun van de machtige Venetiaanse vloot in 1204 kans zagen Constantinopel in te nemen en vol haat en jaloezie het symbool van het oosterse christendom op alle mogelijke manieren ontheiligden.

‘Ze gooiden de gewijde relikwieën van de heilige martelaren neer op plaatsen die ik nauwelijks durf te noemen. Ze namen de miskelken en hostiekelken en gebruikten ze, na er de juwelen en andere versierselen te hebben afgerukt, als drinkbekers... Ze sloegen het altaar stuk en verdeelden de stukken onder elkaar. Ze lieten ezels en paarden de kerk binnen om de heilige vaten mee te nemen,

evenals het bewerkte zilver en het vermeil dat ze van de kansel, het pupiter en de deuren hadden afgetrokken, en oneindig veel andere voorwerpen. Sommige dieren waren op de zeer gladde tegelvloer gevallen; ze werden doorboord met het zwaard en bezoedelden de gewijde plaats met hun bloed en uitwerpselen. Een zeer zondige vrouw ging in de aartsvaderlijke stoel zitten, terwijl ze Christus beledigde, ze hief er een obsceen lied aan en danste vervolgens in de kerk, waarbij ze onfatsoenlijke bewegingen maakte.'

De Turkse Ottomanen veranderden de kerk na duizend jaar christelijke eredienst in Istanbuls belangrijkste moskee en bouwden er vier minaretten aan vast. Ze lieten de Byzantijnse iconen en mozaïeken met rust, maar ongewenste afbeeldingen werden met witkalk overgeschilderd. Sinds 1935 worden er geen diensten meer gehouden. Het historische gebouw is nu kerk noch moskee en wordt gebruikt als museum. De weggeschilderde afbeeldingen zijn weer tevoorschijn gehaald en drommen toeristen schuifelen hutje mutje de hoofdingang binnen, waar boven de deur een schitterende, pas in 1933 ontdekte mozaïek is aangebracht. In het midden bevindt zich op een troon de moeder Gods met haar kind op schoot en aan haar ene zijde staat keizer Constantijn de Grote met een maquette van zijn stad en aan de andere zijde Justianus met een model van zijn Aya Sofia. In de enorme centrale hal van de basiliek verstoren vier grote zwarte schilden met de namen van de eerste vier kaliefs de ruimtelijkheid. In het centrum bevindt zich een enorme bouwsteiger met een lift, die een internationaal gezelschap restaurateurs naar de hoogste regionen van de koepel brengt. Door het hele gebouw, de centrale hal, de galerijen en de zalen kunnen de symbolen van twee grote godsdiensten in harmonie naast elkaar bestaan. Mozaïeken van christelijke heiligen zijn aangebracht naast de mihrab, het poortvormige nisje dat de richting van Mekka aangeeft. Iconen van de Byzantijnse heersers bevinden zich naast afbeeldingen van de kaliefen en de kansel vanwaar de Koran werd gelezen.

Christenen en moslims

'De vijandschap tussen het oosterse en het westerse christendom was in die tijd aanzienlijk venijniger dan de vijandschap tussen het oosterse christendom en de islam,' zegt de Arabist Alexander de Groot van de Universiteit van Leiden, die een bezoek aflegt aan zijn collega dr. Ted LaGro, directeur van het Nederlands Instituut voor Academische Studies in Istanbul. De Groot vraagt zich af of de paus wel goed had nagedacht voordat hij zijn horden kruisvaarders op pad stuurde,

want *'de kruisvaarders hebben stelselmatig de veerkracht van de Byzantijnen verzwakt en daardoor juist de islam, zeg maar de Turken, de toegang tot Europa vereenvoudigd. De roomse Kerk is dus zeer onoordeelkundig te werk gegaan. Ze hadden in het Midden-Oosten met diplomatieke en culturele methoden hetzelfde kunnen bereiken zonder die ravage aan te richten in het oosterse christendom. De Byzantijnen zochten nota bene hulp bij de Turkse Seltsjoeken om zich tegen de Latijnen te verdedigen. Uiteindelijk trouwden er zelfs Seltsjoekse sultans met Byzantijnse prinsessen,'* aldus de Groot. LaGro heeft onder meer onderzoek gedaan naar de wederzijdse culturele beïnvloeding van de Kruisvaarders en de Moslims. Niet ver van het Instituut, aan de Istiklal Caddesi, bevinden zich nog wat restanten van de twee kerkgemeenschappen die elkaar al eeuwen naar het leven staan: een Grieks-orthodoxe en daar vlak bij maar liefst twee rooms-katholieke Kerken. Elders in de stad bevinden zich ook nog locaties van oosterse christenen en andere minderheden zoals de Syrisch-orthodoxen en Armenen.

De verhoudingen tussen de Turken en de Grieks-orthodoxe Kerk zijn heden ten dage ronduit slecht te noemen en regelmatig vertalen politieke spanningen tussen Griekenland en Turkije zich in religieuze uitbarstingen. Het aantal Grieks-orthodoxen wordt dan ook steeds kleiner en na iedere golf van geweld verdwijnen er weer groepen naar Griekenland, waar ze vaak in de omgeving van de grens onder meestal armoedige omstandigheden proberen te overleven. Het streng bewaakte orthodoxe patriarchaat in Istanbul staat qua proporties in geen verhouding tot het aantal gelovigen, maar hier zetelt dan ook de *primes inter pares* van de orthodoxe christenen, patriarch Bartholomeus de Eerste.

'Hoe is het tegenwoordig met de verhoudingen tussen de orthodoxen en de katholieker?' was een van de vragen die hij had moeten beantwoorden, maar ook hier werden (net als bij het Servisch-orthodoxe patriarchaat in Belgrado) faxen en brieven niet beantwoord, afspraken niet nagekomen door geestelijken die zich afwezig meldden, maar er wel bleken te zijn. *'Misschien helpt het als u orthodox wordt,'* prevelt Bartholomeus' secretaris, deken Tarasios, vriendelijk.

'De relatie met de orthodoxen is tegenwoordig uitstekend' zegt Pater Dario van de rooms-katholieke Kerk en voegt eraan toe: *'in Turkije worden de minderheden erkend en getolereerd.'* Dario, die schat dat er nog een kleine 100 duizend rooms-katholieken in Turkije rondlopen, wandelt door zijn kerk naar de achterkant van het altaar, waar hij bij een van de poten zeer demonstratief naar een in het tapijt gebrande schroeivlek wijst. *'Dit is eind mei (1994) gebeurd,'* zegt hij met een

smartelijk gezicht, 'en de politie weet niet wie de brandbom heeft geplaatst. Mogelijk zijn het fundamentalisten geweest. Een vorm van aandachttrekkerij.' In de *Turkish Daily* van 28 oktober vraagt de Armeense patriarch Kazancıyan de Turkse regering om een onderzoek te beginnen naar de herkomst van een serie dreigbrieven, die de Armeense gemeenschap heeft ontvangen van een van de Istanbulse nationalistische bewegingen. 'Parasieten', luidt de aanhef van een van de brieven, 'jullie denken misschien dat je in dit land thuis hoort. Maar vergeet nooit dat Turkije alleen voor de Turken is.'

In het vervolg van de brief worden de nodige gewelddaden aangekondigd om de ongewenste elementen te elimineren.

De Neve-Shalomsynagoge in de oude joodse Balat wijk bij de Galata-toren blijkt al langere tijd officieel gesloten te zijn. De reden van sluiting was een PLO-aanslag in 1986 waarbij 23 doden vielen. In 2003 volgde een nieuwe aanslag. Het is vrijdagavond en dus sabbat. In het schemerduister staan in een van de smalle straatjes van de wijk een paar mannen met hoedjes, die op het punt staan een kleine metalen deur binnen te gaan. Een politieman fouilleert de bezoekers die daarna over een binnenplaatsje naar een vrij grote synagoge wandelen, waar de rabbijn, ondanks het feit dat de paar aanwezige mannen de *minjan* (voorgeschreven minimum van tien mannen om een dienst te kunnen beginnen) niet hebben gehaald, met zijn dienst is begonnen. De meeste joden zijn in de jaren zeventig naar Israël vertrokken. Later staat in een krant te lezen, dat de voorzitter van de joodse gemeenschap in Ankara licht gewond is geraakt bij de ontploffing van een in zijn auto verstopte bom. De onbekende groep Turkse idealistische commando's voor sharia eiste de aanslag op.

Scheermesjes tegen blote benen

Clock bearing
emblem o.t
banned party
Refah Partisi

Op het platteland en dan vooral in verre streken als Anatolië is het aantal aanhangers van minderheidsgodsdiensten de laatste jaren snel afgenomen. Te

veel kerken en mensen werden het doelwit van aanslagen van fundamentalistische bewegingen. Veel aanhangers van de bedreigde groepen zijn naar Istanbul getrokken en mét hen een meervoud aan arme plattelanders, die vroeger hun geluk in Nederland en Duitsland zochten en nu in deze stad zijn neergestreken in gezelschap van leden van de radicalen rond de Refah Partij en allerlei andere fundamentalistische clubjes met extremistische ideeën.

Tussen 1980 en 1995 groeide het aantal inwoners van drie naar ongeveer dertien miljoen. 'Dorpsturken' worden ze genoemd, omdat ze buiten de stad maar ook erbinnen volledige dorpen hebben gevormd. De Refah Partij heeft hier goed garen bij gesponnen en onmiddellijk na het winnen van de stadsverkiezingen in 1992 is hun burgemeester Erdogan in de aanval gegaan tegen de 'verderfelijke westerse invloeden.' 'Vrouwen met korte rokken werden door de aanhangers geslagen en van meisjes werden de zichtbare delen van de benen met scheermesjes verminkt. Leidingwater mocht geen chloor meer bevatten, omdat dit de wassing voor het gebed zou verstoren. Open tbc kostte toen tientallen mensen die van het 'zuivere' water hadden gedronken, het leven.' Door dergelijke krantenberichten kijken westerlingen tegen Istanbul aan als een zeer islamitische stad, terwijl de stad altijd een liberaal, westers georiënteerd karakter heeft gehad. Het merendeel van de autochtone bevolking ziet echter nooit een moskee van binnen, zoals het merendeel van de bevolking van Amsterdam nooit naar de kerk gaat. Zij zien Amsterdam als een christelijke stad. Wij zien Istanbul als een islamitische stad. De oorspronkelijke bewoners maken zich grote zorgen over de toekomst, want het aantal fundamentalisten blijft maar groeien.

Oude wijn in nieuwe zakken

'Het lijkt wel of ze vanuit de kelder of vanonder de trap vandaan zijn gekomen met hun fundamentalistische ideeën,' aldus Halil Berktay, professor in de vergelijkende geschiedenis aan de Bosphorus Universiteit, 'en de aanval van Erdogan op die verderfelijke westerse elementen is daar een voorbeeld van.'

Berktay bewoont een flat in de buitenwijk Büyükdere, zo'n beetje op de plaats waar Godfried uiteindelijk de Bosphorus overstak. In zijn studeerkamer zijn de wanden volledig dichtgegroeid met boeken die, gezien hun onderscheiden karakter, voortdurend met elkaar in een fluisterende dialoog verward moeten zijn. Hij legt zijn boek van Céline terzijde en zegt *'Telkens als Turkije iets misdaan heeft op het gebied van de mensenrechten en het Westen protesteert hier tegen, dan reageren ze als door een wesp gestoken en wordt het beeld van de*

kruisvaarders weer van stal gehaald. In Turkije zijn ze dan bang dat dit een hernieuwde poging van de westerse christenen is om de Turken, de Ottomanen, nog eens te straffen voor hun eeuwenlange overheersing van grote delen van Europa. De kruistochten waren diep weggezonden in de herinnering van de Turken, maar de fundamentalisten hebben kans gezien er een aantal bruikbare elementen zoals het idee van de Jihad uit te halen voor hun propaganda,' zegt Berkay.

'Oost en West doen wat dat betreft niet voor elkaar onder als het gaat om het simplificeren van de beeldvorming. Kijk maar naar onze geschiedenisboekjes. In de jaren tachtig en negentig is ook daar weer een opleving merkbaar van het Turkse standpunt. De kruisvaarders worden, niet ten onrechte, als verkrachters en plunders beschreven en het christendom als een gewelddadige religie.

'Kijk maar naar Bosnië,' zeggen de fundamentalisten. 'Waarom doet Europa niets tegen het geweld'?

'Omdat,' zeggen ze, 'Servië in het geheim steun krijgt tegen de moslims.'

In sommige kringen wordt zelfs gedacht dat Europa graag het Byzantijnse rijk wil herstellen. Een gedachte, die samenhangt met de 'orthodoxe as' tussen Moskou en Athene. Deze groepen denken dat het patriarchaat van de orthodoxe Kerk in Istanbul een soort Vaticaan wil hebben, een autonoom gebied binnen de Republiek Turkije. Als een onderdeel van de samenzwering van het Westen tegen de Turken. We moeten af van deze 'wij christenen - zij moslims' gedachte,' eindigt Berkay zijn betoog, 'anders krijgen we - en in Bosnië ligt het begin - een soort herhaling van de scheiding in een christelijk en een moslimblok zoals in de elfde eeuw ten tijde van de Kruistochten.'

Robert Mulder & Lejo Siepe - [God wil het! Reizen in het spoor van de kruisvaarders](#)

Rozenberg Publishers 2005

ISBN 978 90 5170 168 5

God wil het! - VII - Reizen in het spoor van de kruisvaarder

Nicaea en Dorylaeum: sterf dan honden!

Iznik

De geschiedenis van Nicaea, het huidige Iznik, gaat mogelijk terug tot duizend jaar v. Chr., maar het was een generaal van Alexander de Grote die Nikaia in de vierde eeuw v. Chr. op de historische kaart zette. Nicaea werd bekend omdat hier in 325 het eerste oecumenische Kerkconcilie plaats vond, waarin de afvalligen van de algemene christelijke kerk werden gemaand terug te keren naar de moederkerk (zie hoofdstuk 1). Het zevende oecumenische concilie vond ook plaats in Nicaea en heeft geschiedenis gemaakt omdat hier de iconoclasten, die een verbod op het vervaardigen van religieuze afbeeldingen voorstonden, werden veroordeeld. Hierna volgde een bloeitijd voor de vervaardiging en verspreiding van iconen. De Arabieren zijn er in de achtste eeuw tijdens hun opmars door Klein-Azië niet in geslaagd de stad in te nemen. De Turkse Seltsjoeken veroverden Nicaea in 1074 en hun sultan Kilij Arslan maakte er de hoofdstad van zijn veroverde gebied van.

De wraak van de sultan

Peoples Crusade Massacre

Langs de heuvelachtige oevers van de beroemde Bosporus liggen oude paleizen, villa's en moskeeën verspreid tussen de cipressen en platanen. Deze zeestraat vormt over een lengte van dertig kilometer de verbinding tussen de Zee van Marmara en de Zwarte Zee. De afstand tussen de beide oevers die Europa en Azië van elkaar scheiden is weliswaar fysiek op sommige plekken maar 660 meter breed, maar in cultureel opzicht liggen ze vaak mijlenver van elkaar verwijderd. Vanaf het bootstation aan de Aziatische zijde van Istanbul voert een brede autoweg, die door de gebruikers op chaotische wijze wordt bereden via de vanwege haar zijden tapijten bekende kustplaats Hereke naar de grauwe industriestad Izmit. Ten zuiden van deze stad, in de omgeving van het plaatsje Hersek, moet het slagveld hebben gelegen waar zich de historische ramp van Civetot heeft afgespeeld. Met meer dan een half jaar voorsprong op het officiële kruisleger trok Peter de Kluizenaar richting Nicaea, het huidige Iznik en in die tijd de hoofdstad van de Seltsjoekse sultan Kilij Arslan. Zo'n zesduizend Duitser, Frans en Italianen hadden zich van de hoofdmacht van het volksleger van Peter de Kluizenaar losgemaakt. Plunderend en rovend trokken ze langs de zee van Marmara en onder de rook van Nicaea bestormden de christenen het kasteel Xerigordon dat zij als uitvalsbasis wilden gebruiken voor hun rooftochten. Sultan Arslan zond echter zijn troepenmacht die binnen een dag het kasteel omsingelde en de bron bezette die het fort van water voorzag.

'Na acht dagen gaven de westerse manschappen zich over door de dorst. Sommigen zogen water uit modder, anderen dronken hun eigen urine op. De Europeanen moesten zich gedwongen overgeven en bijna iedereen werd afgemaakt. De Turken voerden de goed ogende jongens en meisjes als slaven weg.'

Voor de christenen onderweg naar het oosten betekende dit het begin van een naderend drama. Toen in het kamp van het volksleger het nieuws bekend raakte

dat talloze broeders in de strijd tegen de Turken gesneuveld waren, wilde men maar één ding: wraak.

'Op 21 oktober brak het hele leger bij zonsopgang op. Vijf kilometer buiten Civetot wachtten de Turken in een nauwe beboste vallei op de komst van de christenen. De kruisvaarders liepen zorgeloos en lawaaierig door de bergketen toen zijn plotseling bestookt werden met een regen van pijlen die paarden en mensen dodelijk troffen. Turkse cavalerie achtervolgde kruisvaarders die in paniek een goed heenkomen zochten. Soldaten, vrouwen en geestelijken vonden hier een gruwelijke dood.'

De afgeschoten Turkse pijlen zagen er uit als *'stekelvarkens of dicht bezette speldenkussens waar geen schild tegen bestand was. De wapenuitrusting van een kruisridder bestond in die tijd ondermeer uit 'een lans van berkenhout, voorzien van een ijzeren spits en met een vlaggetje versierd benevens een zwaard, onderscheidende soorten pijlen, een strijdbijl en een knots. Tot de verdedigende wapens behoorde de ronde of de vierkante schilden, het pantserhemd of maliënkolder, de helm met een pluim en een wapenstok. De gewapende pelgrims waren met hun schild van hout, leder of staal, de zwarte kuras, de ijzeren of bronzen helm, de wollen lijfrok en de met maliën bedekte paarden voor de inwoners van het oosten een nieuw schouwspel. En sultan Arslan zag op het slagveld voor het eerst hoe de lansen van de Franken flikkerden als glinsterende sterren. De kurassen en schilden wierpen een licht af gelijk dat van de morgenstond in de lente en het gedruis van hun wapens was vreselijker dan dat van de donder.'*

Sultan Kilij
Arslan

Het centrale leger onder leiding van Godfried van Bouillon trok in april 1097 naar Nicaea. De Vlaming en zijn gevolg moesten zich tot hun grote woede letterlijk een

weg banen langs de beenderen in de vallei van Civetot. Sultan Kiliç Arslan, brooddronken van de overwinning, had na de gemakkelijk gewonnen veldslag met het volksleger een lage dunk gekregen van de rest van het christelijk leger. Hij voelde zich zó veilig dat hij zijn eigendommen, zijn vrouw en zijn kinderen achterliet in Nicaea en ten strijde trok tegen de Armeniërs in het oosten van het Seltsjoekse rijk. Op 6 mei verscheen Godfried voor de poorten van Nicaea.

De weg naar Iznik voert door het bergachtige gebied van West-Anatolië. Hier en daar ploegt een enkele boer met een os de akkers die vaak bezaaid liggen met stenen en zwerfkeien. Sommige bewoners wonen nog in lemen hutten. Kippen en geiten rennen rond in de stoffige, onverharde straatjes. Wolken jagen boven het landschap en laten vluchtige afdrukken achter op de begane grond. Door het wisselende licht lijkt het landschap op een schilderspalet dat veelvuldig van kleur veranderd. Ezels, paarden en houten wagens completeren hier het landelijke karakter. Het gemotoriseerde verkeer neemt toe wanneer in de verte het meer van Iznik als een ovaal turkoois in het landschap verschijnt. Een magere hond snuffelt in een berg afval die ligt opgeslagen tegen de muur van de Istanbulpoort, de centrale toegangspoort tot Iznik. Aan beide kanten van deze poort staan grote stenen hoofden met holle ogen en opengesperde monden. Ze lijken nog het meest op carnavalsmaskers. De stad is vier eeuwen v. Chr. Opgericht door een generaal van Alexander de Grote en sinds die tijd is er aan de omvang en het stratenpatroon niet veel veranderd. De hoofdstraat, waar allerlei kleine winkels en eethuisjes zijn gevestigd, loopt in een rechte lijn van de Istanbulpoort naar de Zuidpoort. De imposante, nog grotendeels intacte vestingmuur, die een omtrek heeft van zes kilometer en 108 torens telt, omringt Iznik als een halve maan. De rest van het stadje ligt aan het rimpelloze meer. De vestingmuren weerkaatsen het snerpende geluid van de in vervallen schuurtjes ondergebrachte houtzagerijen. De inwoners van Iznik hebben veel stenen met soms nog Griekse of Romeinse teksten en afbeeldingen uit de oude muur gebruikt voor de bouw van hun schuurtjes, waardoor ze een deel van haar imposante verschijning heeft verloren. *'Maar in de tijd van de kruisvaarders,'* zegt de directeur van het plaatselijke historisch museum, *'zaten hier talloze legers maandenlang voor de onneembare vesting te wachten om de stad Nicaea in te nemen. Achter de muur wachtten de bewoners met angst en beven de gebeurtenissen af.'* Zijn er nog sporen uit de tijd van de kruisvaarders in deze oude stad? De museumdirecteur wandelt naar de Yenisehirpoort. Aan de buitenkant van de muur wijst hij naar een van de natuurstenen blokken waar duidelijk zichtbaar een kruis is ingekerfd.

Met een scherp voorwerp, een zwaard of een stuk ijzer hebben de christelijke soldaten tijdens de belegering van de stad uit verveling een kruis in de muur gegraveerd.

Gevoelens van lust

Het centrale leger van Godfried maakte zich op om Nicaea te bestormen en gewapenderhand in te nemen. Zij riepen daarbij de hulp in van keizer Alexius. Maar de vorst wilde de mooie stad juist beschermen want hij vreesde een ruïne aan te treffen als de kruisvaarders de stad zouden innemen, vernielen en plunderen. In het geheim voerde Alexius daarom overleg met de bevelhebber van Nicaea. Zij kwamen overeen dat via het meer allerlei levensmiddelen per boot konden worden aangevoerd. Toen de kruisvaarders in de vroege ochtend van 19 juni 1097 de stad wilden veroveren, zagen zij plotseling de Byzantijnse vlag van keizer Alexius op de hoofdtoren wapperen. Op slinkse wijze was Alexius Nicaea over het meer binnengekomen en had, tot groot ongenoegen van Godfried, ook nog eens de vrouw en de kinderen van Sultan Arslan in veiligheid gebracht. De kruisvaarders waren diep geschokt over de coulante houding die Alexius had aangenomen tegenover de Turken. Desondanks overheerste de vreugde over de bevrijding van Nicaea zonder een spoor van bloedvergieten.

‘Toen de aanval op Nicaea voorbij was, werden vele christelijke gevangenen bevrijd die van het slagveld van Civetot naar Nicaea waren meegevoerd. Hieronder bevond zich een zekere non. Zij klaagde bitter over de voortdurende dwang die op haar was uitgeoefend om verachtelijke en verwerpelijke handelingen te plegen met een bepaalde Turk. Godfried schonk haar vergiffenis voor haar onwettige verhouding met de Turk omdat zij al zoveel doorstaan had. Maar na een nacht keerde zijn in het diepste geheim weer terug naar dezelfde Turk want hij was in liefde voor haar ontbrand vanwege haar ongelofelijke schoonheid. Hij wilde zich tot het christendom bekeren en de non liet zich door zijn vleierijen overtuigen. Wij dachten echter dat gevoelens van lust haar teveel waren geworden.’

Het volgende doel is de stad Eskisehir, honderd kilometer naar het oosten. De weg van Iznik naar Eskisehir komt uit op de oude Byzantijnse hoofdweg die dwars door Anatolië loopt. Eskisehir werd 100 jaar v.Chr. aan de oevers van de rivier de Sangerius gesticht die tot de dag van vandaag dwars door de almaar uitdijende stad stroomt. Zandkleurige woonblokken domineren de moderne buitenwijken die aan een verlaten uitgestrekt gebied grenzen dat in de geschiedenisboeken

vermeldt staat als de vlakte van Dorylaeum. 'Merheba,' groet een jonge schaapsherder terwijl hij uitkijkt over de kale grasvlakte. Zijn leren jas hangt losjes rond de schouders. Af en toe wrijft hij zich in de handen om zich te warmen. Zijn hond rent achter een paar verdwaalde schapen aan. Aan de horizon doemen besneeuwde bergen op. Onder de aarde van deze vlakte moeten de tot stof vergane beenderen liggen van de vele slachtoffers van de slag bij Dorylaeum.

Battle of Dorylaeum

'De grond was zo dicht bezaaid met lijken dat een rennend paard ternauwernood een open plekje kon vinden om de voet neer te zetten. De strijd duurde zes uur. We kregen enorm veel buit in handen: goud, zilver, paarden, ezels, kamelen, schapen, ossen en vele andere zaken die we niet kenden.'

De overwinning van de kruisvaarders was van historisch belang. Hadden ze deze slag verloren, dan was de verdere toegang tot het oosten afgesloten geweest en was Jeruzalem mogelijk nooit bereikt. Bovendien werden de Turken in hun opmars naar het Westen gestuit, waardoor het gevaar van een invasie in Europa voor langere tijd was geweken. Sultan Kiliç Arslan werd eerst van zijn hoofdstad Nicaea beroofd en verloor bij Dorylaeum zijn kostbare koninklijke tent en een groot deel van zijn kostbare schatten. Hij besloot de strijd op te geven en trok zich terug in de woeste bergen.

'U kent de Franken niet', antwoordde de sultan aan de Arabieren die hem zijn vlucht verweten. *'Gij zijt niet met hen in handgemeen geweest: Hun kracht is niet menselijk maar hemels of hels.'*

—

Robert Mulder & Lejo Siepe - [God wil het! Reizen in het spoor van de kruisvaarders](#)

Rozenberg Publishers 2005

ISBN 978 90 5170 168 5

God wil het! - VIII - Reizen in het spoor van de kruisvaarder

Cappadocië: de vlakte des doods

Centraal Anatolië

In Centraal-Anatolië (het centrum van het huidige Turkije) bevond zich tussen de zeventiende en de twaalfde eeuw v.Chr. het machtige rijk der Hettieten. Naar deze streek wordt al in de Bijbel verwezen onder de naam Cappadocië en tijdens de vervolgingen van de eerste christenen trokken veel gelovigen naar dit gebied, waar ze door het graven van ondergrondse huizen en kerken in de zachte vulkanische bodem bescherming vonden tegen de Romeinen en later de Arabieren. Ten noordoosten van Cappadocië vestigden zich ongeveer 600 v.Chr. de Indogermaanse Armeniërs, die als een van de eerste volkeren in de vierde eeuw tot het christendom overgingen. Na de invallen van de Seltsjoeken in Klein-Azië trokken grote aantallen Armeniërs naar Cappadocië en Cilicië (de zuidoostelijke kuststrook van de Middellandse Zee), waar prins Roupert een nieuwe Armeense staat vestigde.

De Armeense tragedie

Nigde

De nevel hangt laag over Cappadocië. De winter nadert. Bij de afslag naar Gümüsler, op de weg naar Nigde, waarschuwt de bediende van een benzinstation dat er hevige sneeuwbuien op komst zijn. De jongeman knikt bevestigend op de vraag of zich op de weg naar Gümüsler ook een Armeens klooster bevindt dat hierin de rotsen moet zijn uitgehakt en dat uit de tijd van de kruisvaarders stamt, zo rond de elfde eeuw. Hij wijst in oostelijke richting. *Allah ismarladik*, roept hij ten afscheid. De smalle asfaltweg kronkelt als een gerafeld typelint door het grijsgroene heuvellandschap dat, naarmate de reis vordert, meer en meer bedekt wordt met een laagje sneeuw. Vier kilometer voor het gehucht Gümüsler wordt de weg versperd door een schaapskudde. De in een lange wollen schoudermantel geklede schaapsherder met een woest voorkomen en een forse baard, waarschuwt zwaaiend met zijn wandelstok voor een grote witte wolfshond, die hij heeft afgericht om zijn kudde schapen te bewaken. Dit verlaten gebied dat vroeger door de Armeniërs werd bewoond, was in de tijd van de kruisvaarders een deel van Cilicië. Het is het laatste restant van het eens zo machtige Armeense koninkrijk dat een immens gebied besloeg tussen drie zeeën: de Middellandse Zee, de Zwarte Zee en de Kaspische Zee. De bergachtige staat werd begrensd door Georgië, het huidige Azerbeidjan en Turkije. Driehonderd jaar na Christus distantieerden de Armeniërs zich vrij snel van de toenmalige Byzantijnse kerk, ontwikkelden een eigen taal en alfabet en verhieven het christendom tot staatsgodsdienst.

'Ze waren een eenzaam christelijk eiland in een zee van vreemde, Aziatische elementen. Iran beleed het mazdasme dat het christendom vijandig was gezind terwijl vanuit het westen de islam weldra zou oprukken dat beide godsdiensten vijandig was gezind. Het tijdperk van de ontketende fanatismen begon, van religieuze bloedbaden, sektarisme, schisma's, de waanzin van de middeleeuwen. Ook Armenië trad dat tijdperk binnen. (...) In de eeuwenlange twist tussen Byzantium en het Vaticaan namen zij een tussenpositie in, zij het dichter bij het Vaticaan.'

Door de vele religieuze conflicten in de elfde eeuw en door de voortdurende aanvallen van legers uit Mongolië, Iran, Byzantium en het Midden-Oosten op hun koninkrijk, vluchtten veel Armeniërs naar het zuidoosten van Turkije en vestigden zich in Cilicië.

Na enkele kilometers verschijnt het Armeense klooster Eski Gümüsler dat pas in 1963 door archeologen is ontdekt. Het trottoir wordt vanwege het gevaar van

vallende stenen door een manshoog ijzeren hek beschermd. De toegangspoort is gesloten maar even later komt een bewaker aanlopen die na betaling de ijzeren deur opent. De gids wijst naar een openliggend graf met daarin de beenderresten van een van de monniken. Op de hoge, door massieve zuilen gesteunde rotswanden bevinden zich nog veel goed geconserveerde fresco's. Niet ver van het klooster, bij de plaats Kemerhisar, ontstond er grote onenigheid binnen het centrale kruisleger. Keizer Alexius had Godfried een gids, Taticius, meegegeven die de kruisridders door Turkije moest loodsen. Deze gids beval de noordelijke route over Kayseri aan om de gevaarlijke tocht over het Taurus gebergte en de Poort van Cilicië te vermijden. Boudewijn stond er echter op om in zuidoostelijke richting te reizen, door Armeens gebied dat belegerd werd door de Seltsjoeken. Een van de redenen voor Boudewijn's vertrek waren interne spanningen binnen het kruisleger. Boudewijn was verre van geliefd bij de manschappen vanwege zijn arrogante en botte manier van optreden. Daarbij was hij een verklaard tegenstander van keizer Alexius en weigerde hij de adviezen van diens gids op te volgen. Uiteindelijk vond hij ook de Italiaanse prins Tancred bereid zich bij hem aan te sluiten. Boudewijn veroverde de plaats Tarsus op de Seltsjoeken en reisde na de onverwachte dood van zijn vrouw Godvere door naar Edessa, waar hij trouwde met Arda, de dochter van de Armeense prins Thoros. Nadat zijn schoonvader onder verdachte omstandigheden de dood vond, werd Boudewijn hoofd van de eerste kruisvaardersstaat, het Graafschap Edessa. Godfried had nog een reden om de noordelijke route te nemen, want dit gebied werd in die tijd bewoond door Byzantijnse en Armeense christenen en dat betekende veelal een veilige doortocht.

'De officiële positie van de Armeniërs is er een van lijden en nog eens lijden,' zegt de Armeense historicus George Hintlean.

Hintlean geldt als een belangrijk historicus die in woord en geschrift veel nieuwe feiten over de geschiedenis van de Armeniërs naar voren brengt. Hintlean: *'We hebben geen eigen staat meer en we leven voortdurend in een diaspora. De Turken zagen ons tijdens de vele eeuwen durende Ottomaanse overheersing als handlangers van het Westen en dat is de reden geweest voor de genocide tegen ons volk.'*

In 1915 begon in Turkije de massamoord op de Armeniërs waarbij anderhalf miljoen mensen door geweld, hongersnood, ziekte of uitputting om het leven kwamen door toedoen van Ottomaanse soldaten en plaatselijke bandieten. De

massale deportaties en verschrikkingen kerfden een niet te helen litteken in de ziel van een heel volk.

'In de elfde eeuw steunden wij ten tijde van de eerste kruistocht het Westen,' zegt Hintlean. 'Al was het maar vanwege ons christelijke geloof en achtergrond. Wij hielpen de kruisvaarders die door Armeens grondgebied trokken op alle mogelijke manieren. Toen de kruislegers een jaar na hun vertrek in dit gedeelte van de wereld arriveerden, hadden ze geen proviand meer, waren ze totaal uitgeput en verkeerden ze in een zeer slechte conditie. De Armeniërs zorgden voor voedsel en stuurden gidsen om de kruisvaarders door de bergen en valleien naar Antiochië te leiden dat een sleutelpositie innam op de weg naar het Heilige Land. Het was schrijnend voor ons volk dat het christelijke Westen zich in 1915 van ons afkeerde toen wij hun hulp broodnodig hadden in de strijd tegen de Turken.'

Göreme,
Cappadocië
(achtergrond
Mount
Erciyes)

Cappadocië was tot de komst van de kruisvaarders het hart van het Seltsjoekenrijk. Cappadocië, verschillende keren genoemd in de bijbel, wordt tegenwoordig geassocieerd met een andere religie: die van het massatoerisme. Bussen vol Japanners en Europeanen rijden traag door het voortdurend veranderende maanlandschap dat gevormd wordt door de bergen en valleien rond de toeristische centra Göreme en Ürgüp. De uitbarstingen van twee vulkanen, zo'n drie miljoen jaar geleden, verspreidden over dit gebied een dikke laag as die afkoelde tot een zachte, poreuze massa die de Turken tufa noemen: een combinatie van lava, as en modder. Wind en regen sleten het broze gesteente voortdurend uit en vormden zo een spectaculair en uniek surrealistisch landschap van rechte kegels met kleuren die uitwaaiëren van zachtrood tot koudgroen. De bewoners hakten in de tufa woningen, kerken, moskeeën en winkeltjes. In de grotten, onder de grond, werden om veiligheidsredenen zelfs hele dorpen gebouwd en de inwoners kwamen alleen naar buiten om de akkers te bewerken want ondanks haar naakte verschijning is Cappadocië door de

mineraalrijke grond een vruchtbaar gebied. Met behulp van moderne irrigatiesystemen verbouwen de boeren tegenwoordig in de valleien citrusvruchten en in de najaarszon blinken de druiventrossen aan de struiken, gereed voor de aanmaak van Turkse wijnen.

De kruisvaarders hadden echter in het geheel niets te drinken toen zij door dit gebied trokken. In de verzengende zomerhitte van 1097 leden de duizenden mannen, vrouwen en kinderen hevige dorst. De oude Byzantijnse waterreservoirs waren na de slag bij Dorylaeum door de terugtrekkende Turken vernietigd of vergiftigd. In de wijde omtrek was geen druppel water te vinden en ook geen begroeiing, behalve wat doornstruiken waarvan men de takken kauwde om wat vocht te vinden.

‘Op zekere dag, een zaterdag, werd de schaarste aan water zo groot, dat op één dag niet minder dan 500 mensen van beider kunne de geest gaven. Paarden, ezels, kamelen, ossen en alle andere dieren stierven dezelfde pijnlijke dood. Vrouwen baarden uit hun verdorde schoot een kind en lieten die – terwijl iedereen toekeek – midden op de weg achter. De mannen liepen volledig verzwakt met hun monden open om zelfs de dunste flarden dauw in te ademen om hun dorst te lessen. Maar het mocht niet baten.’

—
Robert Mulder & Lejo Siepe - [God wil het! Reizen in het spoor van de kruisvaarders](#)

Rozenberg Publishers 2005   ISBN 978 90 5170 168 5

God wil het! - IX - Reizen in het spoor van de kruisvaarder

Antiochië: het verraad van een harnasmaker

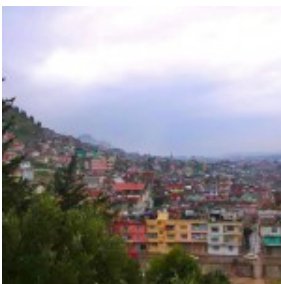

Crusaderstates

Na de stichting van 'Antigoneia (3^e eeuw v.Chr.) door een generaal van Alexander de Grote groeide de stad uit tot een cultureel centrum in de Hellenistische wereld. Antigoneia was een kruispunt van belangrijke karavaanroutes en in haar bloeitijd was ze met haar vijfhonderd duizend inwoners bijna zo groot als Rome.

In 64v.Chr. werd de stad door de Romeinen ingenomen. Onder de nieuwe naam Antiochië speelde de stad een belangrijke rol in de beginperiode van het christendom. De bevolking bekeerde zich grotendeels tot het nieuwe geloof en de apostels Petrus en Paulus bezochten de stad regelmatig. Antiochië werd de zetel van een patriarch, die in rang na de patriarchen van Rome, Constantinopel en Alexandrië (Egypte) kwam. In Antiochië vonden tien kerkconcilies plaats.

In 525 werd de stad geheel verwoest door een aardbeving en verloor hierdoor haar betekenis. De herbouwde, veel kleinere, stad werd in 638 ingenomen door de Arabieren en pas in 969 terugveroverd door de Byzantijnen. In 1084 nemen de oprukkende Turkse Seltsjoeken Antiochië in. *Vergane glorie*

Antakya

Aan het eind van de bij toeristen zo populaire zuidelijke stranden van Turkije maakt de kustlijn, even voorbij Adana, een scherpe bocht en begint de wereld van het Midden-Oosten. Toeristen wagen zich hier nauwelijks meer. Uitsluitend reizigers met geldige reisdocumenten voor Syrië passeren deze afgelegen enclave

met de bijna vergeten stad Antakya, die op het eerste gezicht niet meer te bieden heeft dan een paar stoffige straten en wat slecht toegeruste hotelletjes.

Als uitvalspoort naar het ruime Arabische achterland beschikt Antakya over een grote en drukke *Otogar*, een karakteristiek Turks busstation vol roepende en gesticulerende mannen, die proberen klanten te trekken voor de bont beschilderde, hoog opgeladen bussen. De meeste bussen onderhouden verbindingen met de nabijgelegen Syrische stad Aleppo, waarvan een kwart van de bevolking christelijk is. Wie door wil dringen in de islamitische wereld kan verder reizen tot diep in Saoedie-Arabië met als belangrijkste eindpunt Mekka. Normaal gesproken voert de zuidelijke route dagelijks bussen langs het spoor van de kruisvaarders naar de Syrische kustplaats Latakia en de Libanese steden Tripoli en Beiroet, maar aan de vooravond van de hadji, het seizoen voor de pelgrimsreizen naar Mekka, hebben de gelovigen dagenlang beslag gelegd op alle openbare middelen van transport, waardoor het reguliere verkeer danig is ontregeld.

Antiochië, het huidige Antakya, ligt op historische grond. Voordat een zeer zware aardbeving, die in 562 aan tweehonderd duizend mensen het leven kostte, de doodslok over de toekomst van de stad luidde, had de 'koningin van de Oriënt', zoals de stad genoemd werd, een enorme welvaart gekend. Al in de tijd van Alexander de Grote was Antiochië een belangrijke karavanserai. De vanuit de nabijgelegen haven Seleuca Pieria (het tegenwoordige Samandag) aangevoerde producten werden per kameel dor de Oriënt vervoerd. Onder de Romeinen die de verbindingen met de buitenwereld verder verbeterden, kon Antiochië - mede dankzij de ruim aanwezige watervoorraden - tot een middeleeuwse wereldstad uitgroeien.

Oude en nieuwe christenen

De kerk van de

heilige Petrus

In Antiochië, verhaalt de bijbel, kwamen de eerste predikers aan, die de Griekse heidenen de leer van Jezus verkondigden: *'En een groot getal bekeerde zich tot de Heere. Het was in Antiochië dat de discipelen voor het eerst christenen werden genoemd.'* Een belangrijk deel van de bevolking bestond uit joden, die vrij gemakkelijk overgingen tot de leer van de rebelse profeet Jezus. Zo werd Antiochië het bruggenhoofd voor de missie onder de heidenen en het vertrekpunt van de Apostel Paulus' eerste Apostolische reis door het Midden-Oosten. Vóór zijn vertrek naar Rome woonde de Apostel Petrus van 42 tot 48 in Antiochië en even buiten de stadskern ligt de door hem gestichte Kerk van St. Petrus, die wordt beschouwd als de eerste kerk van het christendom.

'Het is een grot in de berg en eigenlijk geen kerk,' zegt Resit Kuseyrioglu die samen met zijn oude vriend El Ketib naar de tegen de bergwand gebouwde muur wijst. De muur is pas tegen het in de rotsen uitgehakte christelijke heiligdom gebouwd nadat de Romeinen het christendom in de vierde eeuw tot hun staatsgodsdienst hadden uitgeroepen. Resit Kuseyrioglu is een excentrieke Antiochiër en afstammeling van een familie die de kruisvaarders nog heeft zien komen. Onder de Ottomanen verwierven zij grote macht en Resit's belangrijkste bron van inkomsten is het verpachten van de door zijn voorouders verworven gronden. Resit is het boegbeeld van de stad en als allesweter van de Antiochiese geschiedenis voor de spoorzoekende reiziger een noodzakelijke steun en toeverlaat in deze uithoek zonder academische instituten en opleidingen. Resit en El Ketib zien er uit als identieke tweelingbroers. Beiden hebben een even omvangrijke buikpartij en dragen op maat gesneden kostuums en decoratieve vlinderdassen. Elkaar voortdurend in de rede vallend wijzen ze ons de weg door een doolhof van eeuwen overbruggende wetenswaardigheden.

'Toen Petrus naar Antakya kwam verzamelde hij zijn volgelingen in deze grot en begon te prediken,' zegt Resit. *'De Romeinen hadden hun soldaten opdracht gegeven om de christenen, waar dan ook, te vervolgen en daarom hebben de gelovigen vanuit de grot een netwerk van tunnels gegraven, die allemaal buiten de stadsmuur uitkwamen.'* Hij wijst naar de gaten in de rotswand, die als uitkijkpost dienden, zodat de verzamelde congregatie op tijd gewaarschuwd kon worden wanneer er gevaar dreigde.

De Kurtulus Caddesi is de belangrijkste straat van Antiochië. Met haar vele

voornamelijk groenachtig geschilderde oude houten winkeltjes, was het in de Helleense tijd de centrale as van een op Griekse wijze gestructureerd rastervormig stratenplan.

'De hoofdstraat was zo breed, dat er één kar met een paard kon rijden en al die smalle zijstraatjes, die er op uitkwamen kun je nog steeds goed zien,' zegt Resit. *'Ze lopen schuin af in de richting van de Orontes, zodat het water tijdens het regenseizoen terugliep naar de rivier.'*

Ten gevolge van deze historische structuur kan het drukke, voornamelijk agrarische verkeer zich nu met moeite door de smalle hoofdstraat wringen. Wel zijn andere, door de Romeinen aangelegde obstakels in de loop der geschiedenis verdwenen. Bij de ingang van de hoofdstraat was een ereboog geplaatst en op de plaats waar nu smalle trottoirs de voetgangers in de problemen brengen, stonden lange rijen zuilen met daar boven op de beelden van belangrijke Romeinen. In de verborgen achterafstraatjes van het oude centrum vindt de oplettende wandelaar tussen de witgepleisterde huisjes af en toe nog een gevel die heeft toebehoord aan een oude synagoge, een Armeens of een Latijns kerkje. Van deze godsdiensten zijn slechts een paar aanhangers overgebleven, maar toch is Antiochië dank zij haar belangrijke verleden nog steeds de zetel van drie katholieke en twee oosterse patriarchen. De orthodoxe patriarch van Antiochië vertegenwoordigt een kleine 250 families, die zijn achtergebleven toen de aanvankelijk Syrische enclave in Turkse handen overging. In de ruime, oriëntaals ogende Grieks-orthodoxe vader Sami Boulos door een wirwar van straatjes in de richting van zijn rooms-katholieke confrater, waar hij regelmatig even gaat buurten. Het katholieke kerkje is zo juist met geld van de paus gerenoveerd. Kennelijk is er het Vaticaan veel aangelegen om dit noodlijdende restantje oorspronkelijk christendom in stand te houden. De paus heeft gezorgd voor een mooi verfje, nieuwe houten lambrizingen en fraaie glimmende kroonluchters in een ruimte, die niet veel groter is dan een flinke woonkamer. Daar blijkt de confrater een in spijkerbroek geklede vrouw van achter in de dertig te zijn: zuster Barbara. Als twintigjarige bevlogen katholiek besloot Barbara haar woonplaats Wiesbaden de rug toe te keren en per fiets naar het Heilige Land af te reizen. Een half jaar later, onderweg terug naar de Heimat, deed ze Antiochië aan en is nooit meer vertrokken. Al meer dan zeventwintig jaar verzorgt zuster Barbara Kallasch met begeleiding van haar gitaar de zondagsschoollessen en treedt ze op als geestelijk verzorger van zo'n dertig roomse families. In de cour van haar huis

klinkt uit een cassettebandje gewijde muziek. *'De kleine christelijke minderheid leeft eigenlijk heel solidair met de moslims en van het fundamentalisme hebben we tot nu toe niets gemerkt. Dat is meer iets voor de grote steden zoals Istanbul, waar veel meer armoede heerst. De moslims beginnen nog wel eens tegen mij over de Kruistochten en dan niet bepaald in positieve zin en dat verklaart misschien wel waarom de kerken hier geen kruisen aan de buitenkant hebben. Elk kruis herinnert de mensen aan de Kruistochten en daar zijn de moslims toch nog wel gevoelig voor,'* zegt Barbara.

In het overwegend Syrisch-orthodoxe dorp Samandag, even buiten Antiochië, treffen we een man die vakantie houdt op zijn geboortegrond. Hij omschrijft zichzelf als een toerist uit Keulen en het tegen de kerk aanliggende familiehuis is na meerdere bezoeken uit Duitsland zowel van binnen als van buiten aanzienlijk in welvaart en aanzien gestegen. *'Zolang we ons rustig houden is er niets aan de hand, maar tijdens een trouwerij of tijdens de paas- en kerstviering is het verschillende keren gebeurd, dat er muzelmannen uit de bergen kwamen met messen en pistolen om de feestelijkheden te verstoren,'* vertelt de emigrant in gebroken Duits. Geleidelijk aan ontstaan er scheurtjes in het aanvankelijke beeld van de religieuze solidariteit...

Lessen in Koran

'Dergelijk incidenten komen voort uit de angst voor de onberekenbaarheid van het christelijke westen,' is de reactie van El Ketib. *'Wij imiteren westerse kleding, de westerse cultuur, westerse technologie, westerse rechtspraak en ga zo maar door. We zijn veel westerse dan veel mensen denken, maar tegelijkertijd keert datzelfde Westen zich voortdurend tégen ons en worden eeuwenoude vooroordelen weer van stal gehaald. De christenen haasten zich om Koeweit bij te staan, in Bosnië worden de moslims vermoord en verkracht en in Tsjetsjenië doen de Russen hetzelfde. De NAVO ziet ons als haar nieuwe vijand en toen die vreselijke bomaanslag in Oklahoma plaats vond, werd direct geroepen, dat het moslim fundamentalisten waren, terwijl fundamentalistische Amerikanen het juist gedaan hadden. Westerlingen zouden om ons te kunnen begrijpen eens wat meer in de Koran moeten lezen. Nadat de Arabieren in 638 Jeruzalem veroverd hadden kwam kalief Omar naar de stad om met de christelijke patriarch te overleggen. De Kalief toonde zich heel meelevend en garandeerde de vrijheid van alle christenen in Jeruzalem. Voor de moslimwereld staat dat nog altijd in schril contrast met de manier waarop de kruisvaarders de islamitische bewoners van Jeruzalem, Akko en*

Antiochië hebben omgebracht.'

Een onneembare muur

De stadsmuren op
de berg Silpius

Als afgebrokkelde kiezen in een kaak steken de restanten van de historische stadsmuur over de volle lengte van de Silpiusberg omhoog. Groter en onneembaarder dan de muren van Constantinopel en Nicaea liep ze met haar vierhonderd torens over een afstand van bijna tien kilometer vanaf de rivier de Orontes over de zeer steile bergrug omhoog en vandaar met een boog terug naar de stad om weer bij de rivieroever te eindigen.

'Het was een onneembare muur,' zegt Resit, terwijl hij door de nog gave poort van de Twee-Gezusterstoren wandelt. *'Daarom lagen de kruisvaarders bijna acht maanden voor de muren en hebben ze de stad alleen kunnen innemen door verraad van binnen uit.'* Een stenen trap voert naar de bovenzijde van de toren. Ingeklemd tussen de hoge rotswanden loopt over de bovenkant een nog in gebruik zijnde brug die in de tijd van de kruisvaarders een onderdeel vormde van de oude weg naar Latakia in Syrië. Na een tijdje buigt de weg af en loopt hij stijl omhoog door een landschap, waar de olijfbomen ophouden en de struiken en bomen steeds schever gaan hangen door de eeuwig waaiende harde wind. Overal staan resten van de meters dikke muur met af en toe een nog intacte ronde boog. Een paar honderd meter verder, op een onbereikbare plaats, liggen de ruïnes van de citadel waar Bohemund een vlag met zijn huislogo plaatste zodra de stad was ingenomen. Boven op de berg is het heel onaangenaam. De wind is tot stormkracht toegenomen. In de holle lege ruimte van een houten theehuis heeft het oude beheerders-echtpaar de houtkachel flink opgestookt. Door de smoezelige raampjes is heel ver weg in de diepte Antiochië zichtbaar. De glimmende middeleeuwse daken teken zich duidelijk af in het heldere licht van deze mooie

meidag. Het is een fabuleus panorama waar de oude kaart van 1098 zo pasklaar boven op gelegd kan worden. Hier, boven op de Silpius berg, hebben de kruisvaarders maandenlang voor de muur gelegen. Ze hadden geen schijn van kans gehad om binnen de stad te komen. De stadsbestuurder, emir Yagi Shian, had uit woede over de belegering een aantal christenen, waaronder de orthodoxe patriarch, in het gevang laten gooien. De kerk van Petrus liet hij als paardenstal gebruiken. Toen Godfried dit hoorde overviel hij een paar Turkse legergarnizoenen en vermoordde de bevolking in de omliggende dorpen. Op deze plaats, aan de voet van de berg, staan nu, negen honderd jaar later, nog wat schamele boerderijtjes. Een kudde schapen graast vredig tussen de olijfbomen.

De belegering

Tegen het middaguur van woensdag 21 oktober bereikte het kruisleger Antiochië. Na veel tegenstand baanden ze zich een weg over de zwaar bewaakte 'Ijzeren brug' en bezetten de beide oevers van de rivier de Orontes. De drie belangrijkste toegangspoorten naar Antiochië werden belegerd. Aan de oostzijde van de stad stond de hoge steile Silpiusberg hun in de weg. De bevolking verschanste zich in de stad en dagenlang was het zo stil, dat het de pelgrims angst in boezemde. Daarbij waren de christenen uitgeput van de zware reis door het Taurusgebergte en zagen ze de zinloosheid in van een aanval op deze onneembare vesting. Het gebied waar het kampement werd opgeslagen was vanouds zeer welvarend en bood een overvloed aan graanvelden, akkerland, boomgaarden en vers water. Vanuit de haven van Sint Symeon werden de belegeraars door Genuese fregatten bevoorrad en zelfs de orthodoxe patriarch van Jeruzalem, die bepaald geen vriend van de Franken kon worden genoemd, liet per schip voedselpakketten aanvoeren. In betrekkelijke rust sleepte de belegering zich zo van maand tot maand voort. *'De Armeniërs en Syriërs die in de stad woonden kwamen ons regelmatig bezoeken en pretendeerden dat zij naar ons overliepen, maar hun vrouwen bleven in de stad. Deze mannen spioneerden en vertelden alles wat wij zeiden aan degenen die in de stad gelegerd waren. Nadat de Turken het één en ander over ons gehoord hadden doken ze af en toe op en begonnen onze pelgrims aan te vallen waar ze konden. Zij schoten pijlen op ons en vele pijlen kwamen terecht in het kamp van mijn heer de ridder Bohemund en een vrouw werd gedood vanwege een wond veroorzaakt door een van de pijlen.'*

Moe van het lange wachten voor de muren, probeerden Peter de Kluizenaar en de avonturier Willem de Timmerman uit het kamp te ontsnappen. Deze Willem,

baron van Melun en een neef van Hugh Vermandois, had zijn bijnaam te danken aan zijn potige postuur. Hij had een reputatie opgebouwd als onbetrouwbare partner en was er ook al eens tijdens een expeditie in Spanje tussen uitgeknepen. Nadat Tancred de beide mannen na een achtervolging had gegrepen werd Peter wegens zijn eerdere verdiensten gepardonneerd, maar Willem moest voor straf de nacht als een klein kind staande doorbrengen in de tent van Bohemund. *'Bij het krieken van de dag lag hij als een stuk vuil op de grond en werd met het schaamrood op de kaken voorgeleid aan Bohemund. 'Jij ellendige schandvlek van het hele leger van de Franken,' sprak deze, 'jij oneerbiedige vlek van de mensen van Gallië. Jij meest walgelijke van alle mensen die hier op aarde rondlopen, waarom vluchtte je op een schaamteloze wijze?'* Er kwam geen woord over Willems lippen en bijna alle aanwezige Franken smeekten Bohemund om hem geen zware straf op te leggen, waarop Willem plechtig beloofde nooit meer van het rechte pad af te wijken.

Een onbetrouwbare harnasmaker

Bohemund had tijdens een korte wapenstilstand een Armeense harnasmaker ontmoet, genaamd Firoez. Deze geboren opportunist had zijn christelijke geloof er aan gegeven, omdat hij als moslim meer mogelijkheden zag om hoger op te komen, maar tegen Bohemund klaagde hij steen en been over de slechte behandeling die hij van de moslims moest verduren en de schuldgevoelens die hem achtervolgden omdat hij zijn oude geloof had verloochend. Bohemund zag in dit welvarende Antiochië dé ideale plaats om zich zowel bezit als een titel toe te eigenen en hij wilde de stad ongeschonden als eerste in zijn bezit krijgen. Maar het voorstel van Bohemund om Firoez met allerlei beloften tot verraad aan te zetten viel niet in goede aarde bij de bevelhebbers, waarvan met name Raymond van Toulouse ten aanzien van Antiochië dezelfde ambities koesterde als Bohemund. De reeds bestaande spanningen tussen de verschillende eigenzinnige karakters waren door het lange samen reizen onder moeilijke omstandigheden alsmaar toegenomen en Raymond nam geen blad voor de mond toen hij zijn mening verkondigde. *'Het zou onrechtvaardig wezen wanneer, nadat wij allen dezelfde gevaren doorstaan hebben, een enkele onder ons de vrucht van onze arbeid zou plukken. Ik voor mij ten minste,'* voegde hij er aan toe, terwijl hij een blik vol toorn en minachting naar Bohemund wierp, *'heb niet zovele landen doorgetrokken, zovele gevaren getrotseerd, mijn bloed, mijn soldaten, mijn rijkdommen opgeofferd, om een of andere lage list, een of andere kunstgreep, waarvan men de vinding aan vrouwen moet overlaten, met die prijs te betalen.'*

Unaniem werd het voorstel om Firoez om te kopen afgewezen, maar Bohemund voorzag, dat er geen andere manier voorhanden was om de stad binnen te komen en verliet, met de tijd in zijn voordeel, glimlachend de bijeenkomst. Kort daarop kwamen gidsen melden dat het machtige leger van de Seltsjoekse vorst Kerbogha met grote snelheid in hun richting optrok. Er werden aantallen van wel 200.000 strijders genoemd en nog zeven dagmarsen scheidde deze overmacht van Antiochië. Tijdens een chaotisch spoedberaad vlogen allerlei voorstellen over de tafel. Optrekken tegen het leger. Wegtrekken uit Antiochië. Het leger opsplitsen. Gebruik makend van deze wanorde nam Bohemund het woord en toonde drie brieven van Firoez, waarin deze beloofde *'de drie torens waarover hij het bevel had te willen overleveren. Als loon voor zijn diensten vorderde hij dat Bohemund gebieder van Antiochië zou worden.'*

'Als jullie het voorstel aannemen,' sprak Bohemund, *'dan zal morgen de vlag met kruis op de muren van Antiochië wapperen.'* Hij voegde er nog aan toe, dat hij al grote sommen geld aan Firoez had gegeven en graag zijn medewerking wilde verlenen als men een betere manier wist om het leger te redden en de stad te veroveren. Op Raymond na waren alle bevelhebbers bereid om de stad in ruil voor de verovering aan Bohemund af te staan.

God wil het!

Belegering van
Antiochië

Het moet stikdonker zijn geweest in de nacht van twee op drie juni 1098. *'Een opkomend onweer, ratelende donderslagen, gierende stormwinden en rondschietende kometen door een in gloed staande lucht gaven de bijgelovige kruisvaarders het teken dat de tijd van de verdelging der ongelovigen nabij was.'* Al dit natuurgeweld verhinderde tevens dat de schildwachten het gerucht van de samenzweerders hoorden. Firoez had nog geprobeerd zijn broer, die een van de

torens bewaakte, in zijn komplot mee te trekken. Toen deze weigerde had hij hem een dolk in het hart gestoken en daarna in het duister een leren ladder vanaf de Twee-Gezusterstoren naar beneden laten zakken. *'We begonnen zachtjes te zeggen "God wil het, God wil het" en een aantal mannen beklom de ladder tegen de toren. Bovengekomen renden we snel naar de andere torens en elk een die we aantreffen doodden we direct'*. In de stad was ondertussen een enorme paniek uitgebroken en terwijl de eerste binnengedrongen kruisvaarders, zestig ridders onder leiding van Fulcher van Chartres, in het donker op de tast de poortdeuren zochten, was Bohemund al met zijn banier de heuvel opgerend naar de citadel. Met steun van de christenen werden de Poort van Sint Joris en de poort van de 'IJzeren brug' geopend, waarna de Armeniërs en de Grieken zich samen met de kruisvaarders te buiten gingen aan een moordpartij tegen de vroegere overheersers, de moslimbevolking. Mannen, vrouwen en kinderen werden door de ruiters en het voetvolk achtervolgd en op meedogenloze wijze afgeslacht. In de smalle, door de regen glibberig geworden straatjes, kleurde de modder geleidelijk aan rood van het bloed. De houten huizen werden in brand gestoken, de moskeeën geplunderd en ontheiligd.

De teloorgang van een leider

De bevelhebber van Antiochië, emir Yaghi Siyan, was volledig ontdaan op zijn paard de stad ontvlucht en dwaalde urenlang doelloos rond door de bergen, huilend en treurend om zijn familie en geloofsgenoten, die hij had moeten achterlaten. Een paar christelijke Syriërs hadden hem herkend toen hij in zijn eentje op een flinke afstand aan hen voorbij trok. Ze vroegen zich af waarom hij zich zo ver van het fort bevond. *'Kijk onze heer en koning Yaghi Siyan reist niet zonder redenen alleen door deze wildernis,'* spraken ze tegen elkaar terwijl ze al vermoedden dat de stad was ingenomen en de emir op de vlucht geslagen. *'Laat hem niet ontsnappen, want hij heeft ons vele verliezen, onrecht en onredelijke behandeling laten ondergaan.'*

De drie Syriërs verborgen hun wraakgevoelens en toonden hem valse eerbewijzingen terwijl ze het hoofd bogen. Maar, dichterbij gekomen, trok één van hen zijn zwaard, sloeg hem van zijn ezel, hakte zijn hoofd af en stopte het in een zak. Ze brachten het naar de stad en toonden het hoofd aan alle christenen en prinses. Het hoofd was enorm groot, de oren stonden ver uiteen en waren behaard. Zijn haar was wit en hij had een lange baard die van zijn kin tot zijn navel moest hangen.

Robert Mulder & Lejo Siepe - [God wil het! Reizen in het spoor van de kruisvaarders](#)

Rozenberg Publishers 2005

ISBN 978 90 5170 168 5